

Beata Just

Warszawa, Instytut Romanistyki UW

**LA CRONIQUE MARTINIANE SÉBASTIENA MAMEROTA
A KRONIKA PAPIEŻY I CESARZY MARCINA POLAKA**

***La cronique martiniane... by Sebastien Mamerot
and The Chronicle of Popes and Emperors by Martin the Pole***

SUMMARY

The article analyses and compares the texts of medieval universal chronicle by Martin Polak with the renaissance chronicle by Sebastien Mamerot. The translation of Martin Polak's text was supplemented with the history of France, and its mythical beginnings by the French translator. Sources that could shed a light on the lives of Polak, a Dominican monk and a Papal confessor, and Mamerot, a chaplain of the Troyes collegiate employed by Louis de Laval, are scarce, and their works were only partially edited. Due to these facts, the problems that arise in the study of their texts are in need of further research.

Key words: Medieval history, chronicles, Old French historiography, translations, medieval French political ideology

Słowa kluczowe: historiografia średniowieczna, kronikarstwo uniwersalne, historiografia starofrancuska, tłumaczenia, francuska ideologia polityczna doby średniowiecza.

W 1503 r. w Paryżu ukazała się drukiem kronika uniwersalna zatytułowana *La cronique martiniane* autorstwa Sébastiena Mamerota, praca traktująca co prawda o dziejach powszechnych, ale interpretowanych pod kątem starożytności, wielkości i chwały Francji. W historiografii powtarzana jest opinia, że jest to przekład *Kroniki* Marcina Polaka, który jednak w swym wykładzie podtrzymywał prymat władzy papieskiej. Opinia ta nie była jak dotąd podbudowana metodycznym porównaniem tekstów oryginału i domniemanego przekładu. Podobnie w tradycyjnej historiografii przez wiele stuleci powtarzano pogląd, że wydanie antwerpskie z 1574 r. zatytułowane *Martini Poloni... chronicon expeditissimum...* to edycja *Kroniki* Marcina Polaka, tyle że dokonana na podstawie zepsutej kopii. W roku 2006 Jacek Soszyński opublikował rozprawę, w której dowiódł, że

wydanie to, a także szereg rękopisów przekazujących ten sam tekst, to odrębna kronika oparta co prawda na dziele Marcina Polaka, lecz powstała przeszło pół wieku później i zawierająca zupełnie inny niż oryginał, zdecydowanie profrancuski przekaz ideowy. Pracę tę określił mianem *Martinus Gallicus*. Ponieważ przez wiele stuleci mylono te dwie kroniki, rodzi się pytanie, czy przekład *La cronique martiniane* został oparty na właściwym Marcinie Polaku, czy też na jego francuskiej przeróbce z XIV w. Celem niniejszego studium jest przedstawienie sylwetki Sébastiena Mamerota i scharakteryzowanie jego dzieła, a także ustalenie, na której kronice oparł swe dzieło.

Kronika Marcina Polaka i jej popularność

Marcin Polak (zm. 1278), autor niezwykle popularnych aż do końca średniowiecza pism, należy do najbardziej interesujących postaci swojej epoki. Jednak życiorys i twórczość tego dominikanina oraz recepcja jego twórczości, mimo wyraźnego w ostatnich latach postępu badań, nadal pełne są znaków zapytania. Z dzieł napisanych przez Marcina Polaka zachowały się cztery tj. *Margarita Decreti*, *Chronica summorum pontificum imperatorumque*, *Sermones*, oraz zbiór egzemplów¹. Bezsprzecznie najważniejszym dziełem Marcina jest jego *Kronika papieży i cesarzy*. Dzieło to autor doskonalił i rozbudowywał aż po kres swego życia, kolejno udostępniając nowopowstałe wersje kopistom do odpisywania. *Kronika* powstawała w latach 60. i 70. XIII w., najprawdopodobniej w Rzymie. W efekcie tradycja rękopiśmienna tej kroniki jest niezwykle skomplikowana. W trakcie prac nad wydaniem krytycznym *Kroniki* w *Monumenta Germaniae Historica*, Ludwig Weiland ustalił, że spod pióra autora wyszły trzy redakcje dzieła, które oznaczył jako redakcję A, B i C, wyodrębniając jeszcze w pierwotnej redakcji podgrupę rękopisów, którą oznaczył jako A**². Jacek Soszyński uzupełnił tę analizę wyodrębniając jeszcze drugą „podredakcję” A**³.

Kronika Marcina Polaka stanowi encyklopedię historii powszechnej. Została napisana w formie kroniki uniwersalnej. Autor podzielił swoją pracę na trzy części. Pierwsza obejmuje czasy przed Chrystusem, druga dzieje papieży, trzecia zaś dzieje cesarzy. Oryginalne dzieło Marcina Polaka przedstawiało część drugą i trzecią *Kroniki* w formie synchronicznej tabeli. Sztywny układ dzieła zakładał przedstawianie dziejów papieży na stronach nieparzystych natomiast cesarzy na parzystych. Wszystkie strony *Kroniki* podzielone zostały na pięćdziesiąt wersów. Każdy wers odpowiadał jednemu rokowi. W ten sposób pięćdziesiąt linii

¹ Kwestię istnienia innych pism Marcina Polaka negatywnie rozpatruje D. Wójcik, *Twórczość kaznodziejska dominikanina Marcina Polaka († 1278)*, Kraków 2006, s. 55–64 (*maszynopis rozprawy doktorskiej*, Instytut Historii UJ) [dalej cyt.: D. Wójcik, *Twórczość...*].

² L. Weiland, Wstęp do wydania *Martini Oppaviensis Chronicon*, MGH SS, t. XXII, s. 383.

³ J. Soszyński, *Kronika Marcina Polaka i jej średniowieczna tradycja rękopiśmienna w Polsce*, Warszawa 1995 [dalej cyt. J. Soszyński, *Kronika...*], s. 109–118.

na stronie odpowiadało pięćdziesięciu kolejnym latom. Na opisanie dziejów poszczególnego papieża bądź cesarza Marcin przeznaczał tyle miejsca – tj. linii, ile lat trwały ich rządy bądź panowania. Zastosowany przez niego układ treści na stronie był już znany prawie od tysiąca lat. Wprowadził go do swych prac pisarz, historyk chrześcijański i teolog Euzebiusz z Cezarei⁴.

Pierwsze dwie redakcje zawierają przedmowę oraz krótką część wstępną, po której pojawiają się w dwóch ciągach dzieje papieży i cesarzy. W redakcji C poza wieloma uzupełnieniami w różnych miejscach swej narracji, Marcin Polak dodał zamieszczoną przed dziejami papieskimi i cesarskimi całą księgę, ukazującą dzieje świata od chwili jego stworzenia do narodzin Chrystusa. Zmiana to sprawiła, że kronika Polaka uzyskała status pełnej kroniki uniwersalnej.

Redakcja C opisuje zatem dzieje tzw. czterech monarchii: babilońskiej na wschodzie, macedońskiej na północy, kartagińskiej na południu oraz rzymskiej na zachodzie. Najbardziej rozbudowana została historia Rzymu. Marcin najpierw ukazał dzieje legendarne, potem okres królewski, republikański i panowanie cesarza Augusta. Przedstawił też wywód pozwalający poznać koncepcję podwójnej władzy nad światem i jej zhierarchizowania. Kolejny fragment zawiera dokładne wyliczenie i opis godności kardynalskich. Bezpośrednio po niej Marcin przedstawia źródła *Kroniki*, a następnie przechodzi do właściwego opisu dziejów papieży i cesarzy w części drugiej i trzeciej.

W części poświęconej dziejom papieży Marcin przekazuje informacje w sposób schematyczny, trzymając się ram ustalonej i uświęconej tradycją formuły zaczerpniętej z *Liber pontificalis*⁵. Podaje miejsce urodzenia i narodowość każdego papieża, często też i imię jego ojca a także dokładnie wyliczone lata, miesiące i dni poszczególnych pontyfikatów oraz okres wakansu pomiędzy nimi. Opis najistotniejszych faktów z czasu każdego pontyfikatu ujęty został w zwyczajowych formułach, tj. ...*hic fecit...*, ...*hic constituit...*, ...*huius tempore...* Przykładowo papież Kalikst I ukazany jest w Kronice następująco: *Calixtus I, nacione Romanus ex patre Demetrio de regione urbe Ravennata sedit annis 5, mensibus 2, diebus 10 et cessavit episcopatus diebus 6...*⁶. Wydźwięk ideowy *Kroniki* Marcina Polaka jest zdecydowanie propapieski, odzwierciedla doktrynę *plenitudo potestatis papae*⁷.

⁴ *Wielka Historia Świata*, tom 3, *Świat okresu cywilizacji klasycznych*, A. Krawczuk (red.), Warszawa 2005, s. 433.

⁵ Zob. Przykłady biogramów papieskich w: *Księga Pontyfików 1–96 (do roku 772)*, tłum.: P. Szewczyk, M. Jesiotr, opr.: M. Ożóg, H. Pietras SJ, Kraków 2014.

⁶ Zob. Przykłady biogramów papieskich: Marcin Polak, *Kronika papieży i cesarzy*, przekł. pol. i koment. A. Fabiańska i J. Soszyński; wstęp J. Soszyński, Kęty 2008 [dalej cyt. Marcin Polak, *Kronika...*].

⁷ Por. J. Soszyński, *Papal Plenitude of Power and World History: Papal Political Ideology in the Chronicle of Martin the Pole*, w: *Book versus Power: Studies in the Relations between Politics and Culture in Polish History*, J. Soszyński, A. Chamera-Nowak (eds.), ed. assistance by D. Embree, Frankfurt am Main 2015, s. 45–72.

Kronika zyskała olbrzymią sławę w całej średniowiecznej Europie. Do naszych czasów zachowało się ponad 400 odpisów⁸. Z *Kroniki* Marcina Polaka korzystali autorzy licznych oryginalnych utworów historiograficznych w całej łacińskiej Europie. W polskich źródłach świadectwa wykorzystania dzieła Polaka noszą II i III redakcja *Rocznika Małopolskiego*⁹, *Rocznik Krótki*¹⁰, *Rocznik świętokrzyski*¹¹, *Kronika Wielkopolska*¹², pierwsza redakcja *Rocznika kompilowanego śląskiego*¹³, *Kronika ksiąg polskich* Piotra z Byczyny¹⁴, a także *Roczniki* Jana Długosza¹⁵. O jej niebywałej popularności świadczy także fakt, że bardzo wcześnie została przetłumaczona na liczne języki, w tym na niemiecki, włoski, francuski, czeski i ormiański. Ponadto częściowo przetłumaczono ją na język grecki. *Kronikę* znał również Rasid ad-Din, perski kronikarz działający na dworze mongolskim w latach 1304–1306¹⁶.

Francuska przeróbka kroniki Marcina, czyli Martinus Gallicus

Z upływem czasu kolejni kopiści przepisujący *Kronikę* Marcina Polaka w rozmaity sposób oddalali się od litery oryginalnego tekstu. W zależności od potrzeb zarówno usuwano poszczególne fragmenty, jak i dodawano uzupełnienia. Należy tu też zauważyć, że na podstawie encyklopedii Marcina wielu historiografów tworzyło własne kompilacje. Przeróbki te określano często jako *Chronicae Martinianae*. *Kroniki martyniańskie* zaczęły powstawać i rozpowszechniać się od drugiej połowy XIII w.

Do wymogów francuskich odbiorców *Kronika papieży i cesarzy* Marcina została zaadaptowana przez tzw. Marcina Gallicusa¹⁷. Do oryginalnego tekstu dodał

⁸ Wykaz wzajemnie się uzupełniających zestawień rękopisów opublikowanych przez różnych autorów przedstawia J. Soszyński we wstępie do Marcin Polak, *Kronika...*, s. 60, przyp. 96.

⁹ W. Kętrzyński, *O rocznikach polskich*, „Rozprawy AU. Wydział Historyczno-Filozoficzny” t. 34, s. 298–303.

¹⁰ Z. Kozłowska-Budkowa, Wstęp do: *Najdawniejsze roczniki krakowskie i kalendarze*, MPH, Series Nova, t. IV, Warszawa 1978, s. LIV–LX.

¹¹ W. Kętrzyński, *O rocznikach polskich*, „Rozprawy AU. Wydział Historyczno-Filozoficzny” t. 34, s. 280–281.

¹² *Kronika Wielkopolska*, wyd. B. Kürbisówna, MPH, Series Nova, t. VIII, Warszawa 1970, s. 6–7, 133.

¹³ W. Korta, *Średniowieczna annalistyka śląska*, Wrocław 1966, s. 161–162, 196.

¹⁴ MPH t. III, s. 439–39, por. MGH SS, L XXII, s. 466 i MPH, t. III, s. 439–441, por. MGH SS, t. XXIII B. 466.

¹⁵ J. Długosz, *Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae*, libri I—VII (wstęp i aparat krytyczny) Varsoviae 1964–1975; A. Semkowicz, *Rozbiór krytyczny Dziejów Polski Jana Długosza*, Kraków 1887, s. 614.

¹⁶ Zob. J. Soszyński, wstęp do: Marcin Polak, *Kronika...*, s. 62–63.

¹⁷ J. Soszyński, *Sacerdotium-Imperium-Studium. Władze uniwersalne w późnośredniowiecznych kronikach martyniakańskich*, Warszawa 2006 [dalej cyt. J. Soszyński, *Sacerdotium...*], s. 25–33; Tenże, wstęp do: Marcin Polak, *Kronika...*, s. 64–66.

on prawie drugie tyle różnorodnych treści z reguły wiążących się z faktyczną i legendarną historią Francji. Ponieważ jednak *Kronika* Marcina Polaka cieszyła się wielkim autorytetem, aby przekonać swych odbiorców, że przekazane im dzieło jest egzemplarzem oryginalnej pracy Polaka, francuski autor zachował pierwotny incipit oraz oryginalny wstęp¹⁸. Owa mistyfikacja okazała się na tyle skuteczna, że po dziś dzień kopie kompilacji Gallicusa zaliczane bywają do wykazów kopii dzieła Marcina Polaka, mimo że ich autentyczności przeczy chociażby podwojenie objętości pracy Gallicusa w stosunku do pierwotnej kroniki, a także odmienna wymowa polityczna samego utworu. Kompilacja francuska zachowała się w postaci odpisów rękopiśmiennych oraz pochodzącego z Antwerpii wydania drukowanego datowanego na rok 1574, opublikowanego pod błędnym tytułem *Kroniki* Marcina Polaka¹⁹. Wzmiankowane wydanie stanowiło na przestrzeni wieków źródło wielu nieporozumień historiograficznych.

Dokonana przez Gallicusa przeróbka tekstu Marcina Polaka w XIV i XV w. cieszyła się znaczną poczytnością²⁰. Powstała spora ilość jej odpisów, z których zachowała się tylko część. W samych polskich zbiorach znajduje się aż pięć średniowiecznych kopii tego dzieła²¹. W 1414 r. w dominikańskim klasztorze św. Jakuba w Paryżu odnotowano najprawdopodobniej odpis tego dzieła²².

Wydanie antweperskie powstało w 1574 r. w słynnej drukarni Krzysztofa Plantina. Przygotował je do druku jeden z najślawniejszych erudytów tamtych czasów – Suffridus Petri, który pod koniec życia piastował godność oficjalnego historyka Fryzji²³. W jego dorobku znajdujemy samodzielne prace historyczne, opracowania typu encyklopedycznego oraz edycje dzieł wcześniejszych autorów. Do tej ostatniej kategorii należy wydanie antweperskie z 1574 r.²⁴ Przygotowując edycję domniemanej kroniki Marcina Polaka, Suffridus popełnił istotne błędy, mimo że miał do dyspozycji trzy manuskrypty. Jeden z nich był kopią właści-

¹⁸ J. Soszyński, *Sacerdotium...*, s. 267.

¹⁹ *Martini Poloni, archiepiscopi Consentini, ac summi pontificis poenitentiarij, chronicon expeditissimum, ad fidem veterum manuscritorum codicum emendatum et auctum: opera Suffridi Petri Leouardiensis Frisij V. I. C.*, Antverpiae 1574 [dalej cyt. Gallicus, *Chronicon*].

²⁰ Za J. Soszyński, *Sacerdotium...*, s. 26. Zaświadcza o tym, oprócz wzmianki Długoszowej, jak się wydaje, także odwołanie w pracy Ludwika z Valladolid, *Tabula Alberti Magni aliorumque scriptorum Ordinis Praedicatorum* (1414): „Frater Martinus scripsit super decretum per abecedarium, et vocatur Summa Martiniana. Item, composuit chronicam de summis pontificibus ac imperatoribus et regibus Francie” – H. C. Scheeben, *Die Tabulae Ludwigs von Valladolid in Chor der Predigerbrüder von St. Jakob in Paris*, „Archivum Fratrum Praedicatorum”, 1:1931, nr 45, s. 259 (cyt. za D. Wójcik, *Twórczość...*, s. 58).

²¹ Zob. J. Soszyński, *Sacerdotium...*, s. 26–28.

²² Tamże, s. 28–29.

²³ J. Soszyński, *Sacerdotium...*, s. 29; *Encyclopedie van Friesland*, J. H. Brouwer, J. J. Kalma, W. Koken, M. Wiegersma (red.), Amsterdam 1958.

²⁴ *Encyklopedia wiedzy o książki*, pod red. H. Więckowskiej i in., Wrocław 1971, kol. 1828–1829.

wej kroniki Marcina, dwa zaś pozostałe przekazami kompilacji Gallicusa. Ponadto Suffridus znalazł wydanie bazylejskie z 1559 r. Porównawszy zgromadzone odpisy z wydaniem bazylejskim Suffridus uznał oryginalny tekst Marcina Polaka za egzemplarz wybrakowany²⁵. Wskutek czego „wydał kronikę Gallicusa jako kronikę Marcina Polaka, którego sam uważał za arcybiskupa Cosenzy w południowej Italii. Co więcej, na podstawie analizy treści Gallicusa Suffridus doszedł do wniosku, że Marcin Polak żył do ok. 1320 r. Sprzeczność między przywołanym we wstępie Janem XXI (1276–1277), do panowania którego doprowadzona została kronika właściwego Marcina, a pontyfikatem Jana XXII (1316–1334), do którego sięga Gallicus, wyjaśnił różnymi sposobami liczenia papieży imieniem Jan²⁶. Technika edytorska Suffridusa polegała na korelowaniu treści wszystkich trzech odpisów i uzupełnianiu braków pierwszego według dwóch późniejszych. Co gorsza, liczby, imiona własne i tym podobne szczegóły poprawiał opierając się na innych dziełach”²⁷.

Z punktu widzenia nowoczesnej sztuki edytorskiej wydanie Suffridusa z 1574 r. w zasadzie zakłamuje odtwarzane dzieło. Suffridus wszelako nie podważył pryncypiów kompilacji Gallicusa. Mimo że naruszył kompozycję wydawanego dzieła, to porównanie wersji drukowanej z zachowanymi manuskryptami umożliwiła poznanie oryginalnego układu kroniki i jej treści.

Pochodzenie wyżej wymienionej kroniki martyniańskiej należy łączyć z Francją. Jej autor najprawdopodobniej należał do stanu duchownego i był powiązany z paryską korporacją uniwersytecką. Dowodzą tego uzupełnienia z zakresu dziejów Franków i Francji oraz Uniwersytetu Paryskiego, a także myśli przewodnie biogramów papieży i cesarzy oraz nacisk położony na kwestie związane z życiem Kościoła. Dużo uwagi poświęcono kanonizacjom, świętym oraz herezjom. Żywoty papieży, kwestie dotyczące ich pochówków oraz konflikty papieża z kardynałami, jak i ustawodawstwo kościelne zawierają dużo szczegółów i sugerują ewidentną znajomość rzeczy²⁸. Gallicus zakończył prace nad swym dziełem w 1320 r. lub wkrótce potem²⁹.

²⁵ P. Hummel, *Pindarica inedita: Suffridus Petri (1527–1597) et la poésie de Pindare*, „Bibliothèque d'Humanisme et Renaissance”, 60:1998, s. 425–431. Pobieźną charakterystykę wydania bazylejskiego daje L. Weiland, wstęp do: *Martini Oppaviensis Chronicon*, MGH SS, t. XXII, s. 396; Gallicus, *Chronicon*, s. 6–7, oraz uwagi E. Kamińskiej (*Kompilacja antwerpska Kroniki Marcina Polaka*, Warszawa 1998, niepublikowana praca magisterska, IFK UW) s. 5–7.

²⁶ Gallicus, *Chronicon: Annotationes in Chronicon...*, *In praefationem Avthoris*.

²⁷ J. Soszyński, *Sacerdotium...*, s. 30.

²⁸ J. Soszyński, *Sacerdotium...*, s. 25–33; J. Soszyński, wstęp do: Marcin Polak, *Kronika...*, s. 64–66; J. Baszkiewicz, *Młodość uniwersytetu*, Warszawa 1997, s. 7–41, 63–75; *Księga, nauka, wiara w średniowiecznej Europie*, pod red. T. Ratajczaka i in., Poznań 2004.

²⁹ J. Soszyński, *Sacerdotium...*, s. 30–31.

Sébastien Mamerot i jego twórczość

Tworzący w drugiej połowie XV w. Sébastien Mamerot należał do najlepszych tłumaczy na język starofrancuski. Był także autorem kilku prac opublikowanych pod jego własnym imieniem. Zachowane dzieła wskazują, że odebrał on staranne wykształcenie i pozwalają widzieć w nim nie tylko sprawnego tłumacza i kompilatora cudzych dzieł, ale przede wszystkim wszechstronnego twórcę i pisarza.

Jedynym opracowaniem krytycznym dzieł Mamerota, podejmującym równocześnie próbę rekonstrukcji jego życiorysu, jest praca Frédéric'a Duvala³⁰. Duval przyjmuje, że Mamerot urodził się około 1418 r. w Soissons³¹. Potwierdzają to materiały źródłowe. Mamerot zawsze przedstawiał się jako *Sébastien Mamerot de Soissons*³², a w prologu do *Romuleon* określił się jako *vray soissonnois*³³. Poza tym wzmianka o Mamerocie widnieje w dokumentach cywilnych Châtelet redagowanych przez Caille du Fourny³⁴. Analizując ten zapis A. Thomas uznał, że najprawdopodobniej rodzicami Sébastiena Mamerota byli Jacques i Jeanne³⁵. Znamy też dokument dotyczący Jeanne, wdowy po Jacquesie Mamerocie, która będąc opiekunką swego syna imieniem Bastien Mamerot domagała się w marcu 1439 r. spadku po zmarłym mężu. Istnieje duże prawdopodobieństwo, że imię *Bastien*, będące w istocie skrótem bądź zdrobnieniem od *Sébastien*, odnosi się do naszego tłumacza i kompilatora³⁶. Dokument ten wskazuje, że w 1439 r. Sébastien był jeszcze dzieckiem pozostającym pod opieką matki, co każe wątpić w podany przez Duvala 1418 r. jako datę jego urodzenia. Faktycznie musiał urodzić się dużo później. Istnieje też logiczna możliwość, że opisywany dokument dotyczy innej osoby o tym samym imieniu i nazwisku, młodszej o około 20 lat od opisywanego tu Sébastiena Mamerota, czyli o przeszło jedną generację – być może nawet krewnego, czy też powinowatego protegowanego de Laval'a. W takim

³⁰ F. Duval, *La traduction du Romuleon par Sébastien Mamerot: étude sur la diffusion de l'histoire romaine en langue vernaculaire à la fin du Moyen Age*, Genève 2000 [dalej cyt. Duval, *La traduction...*].

³¹ F. Duval, *Sébastien Mamerot*, „Romania”, 116, 1998 [dalej cyt.: Duval, *Sébastien...*], s. 461–491.

³² A. Briquet, *Dissertation historique et littéraire sur les Croniques Martinienes*, Paris 1855, s. 9; F. Duval, *Sébastien...*, s. 461–491; P. Champion, *Cronique Martiniane. Édition critique d'une interpolation originale pour le règne de Charles VII restituée à Jean le Clerc*, Paris 1907 [dalej cyt. P. Champion, *Cronique...*].

³³ S. Mamerot 1503, t. I, cz. II, rozdz. 222: „(...) la vaillance et entreprinse tresrenomme de cinq cens seigneurs ou hommes darmes a cheval tous natifz de la ville de Soissons lesquelz par leur renommee noblesse et vaillance (...)”; P. Champion, *Cronique...* Patronim Mamerota był na tyle rzadki, że wielokrotnie ulegał różnym deformacjom i przeinaczeniom podczas pracy kopistów przepisujących jego prace; F. Duval, *La traduction...*, s. 195.

³⁴ M. Lecourt, A. Thomas, *Notes et documents sur la vie et les oeuvres de Sébastien Mamerot*, Paris 1908, s. 529.

³⁵ Tamże.

³⁶ F. Duval, *La traduction...*, s. 194; P. Champion, *Cronique...* p. r, n. V.

przypadku za rodziców naszego Sébastiena Mamerota nie sposób uznać Jeanne i Jacquesa Mamerot. Nie przesądzając niniejszych kwestii należy podkreślić, że ustalenia tak A. Thomasa, jak i F. Duvala powinny zostać poddane ponownym badaniom zarówno jeśli chodzi o ustalenie daty urodzin pisarza, jak i imion jego najbliższych krewnych.

Duval przyjmuje, że Mamerot pisał swoje dzieła na przestrzeni tylko szesnastu lat w okresie od 1458 do 1474 r., pozostając na służbie Louisa de Laval³⁷. Wbrew temu, we fragmencie poświęconym *Dziewięciu Dzielny* Duval pisze, że Mamerot kontynuował twórczość w 1487 r., pracując nad *Le triomphe des neuf preux* oraz *L'histoire des neufs preux*³⁸. Jednocześnie Duval nie umieszcza w wyżej wymienionej pracy żadnych referencji poświadczających ten fakt. Zakładając, że Duval słusznie przyjmuje za datę urodzenia Mamerota rok 1418, Sébastien rozpoczął swoje pisarstwo w wieku około 40 lat. Wydaje się to co najmniej mało prawdopodobne. Jednakże z braku innych źródeł, a także prac weryfikujących badania Duvala, nie sposób jednoznacznie datować okres pełnej twórczości Mamerota, ani też ustalić kiedy odbył on wraz ze swym patronem wyprawę do Syrii. Z tych samych względów nie można też ustosunkować się do innych niekonsekwencji Duvala. Niezależnie jednak od trudności z datowaniem twórczości Sébastiena Mamerota nie ulega wątpliwości, że jego podróż na Wschód wraz z de Lavalem zaowocowała dwoma dziełami, które zachowały się do naszych czasów³⁹.

Niezwykle interesujące jest, że wspomniany już rękopis zawierający odniesienia do innych osób o nazwisku Mamerot wskazuje, że Sébastien, syn urzędnika finansowego, pochodził z rodziny, w której wykształcenie uniwersyteckie było dość powszechne, co wydaje się niezwykle prawdopodobne z uwagi na erudycję i spuściznę literacką samego Mamerota. A jednak zgodnie z dokumentami poświadczającymi przyjęcie do kolegiaty Św. Stefana w Troyes, Sébastien Mamerot nie uzyskał dyplomu uniwersyteckiego⁴⁰. Podczas gdy Claude de Pleurre, rywal Mamerota konkurujący z nim do godności kierownika chóru, przedstawiał się jako licencjat prawa, Sébastien Mamerot legitymował się zaledwie kwalifikacjami kapelana. I choć jego następcą nosił tytuł „maître ès arts”, Sébastien Mamerot występował zaledwie jako *messire*⁴¹.

Zachowane źródła nie pozwalają też bezspornie ustalić daty wstąpienia Mamerota na służbę do Louisa de Laval, doradcy Ludwika XI⁴² i znanego biblio-

³⁷ F. Duval, *La traduction...*, s. 197nn.

³⁸ Tamże, s. 201.

³⁹ Tamże, s. 194; P. Champion, *Cronique...*, p.v, n. VI.

⁴⁰ Tamże, s. 196.

⁴¹ Tamże, s. 196.

⁴² F. Duval, *La traduction...* s. 193–197.

fila⁴³, na którego zlecenie Sébastien pisał swoje dzieła i dokonywał przekładów. Do roku 1456 Mamerot zawsze pisał o sobie jako *treshumble cleric et serviteur domestique*⁴⁴ Louisa de Laval. Jednakże dwa lata później tj. w roku 1458, Mamerot przedstawił się już jako jego kapelan – *chapelain*⁴⁵. Dokumenty źródłowe nie wyjaśniają tego odstępstwa od ustalonej przez Mamerota normy. Być może był to wynik awansu, jaki go spotkał za zasługi dla swego protektora.

F. Duval przypuszcza, że Mamerot towarzyszył Louisowi de Lavalowi w jego podróży do Genui, ale brakuje źródeł na potwierdzenie tego faktu⁴⁶. Nie ulega jednak wątpliwości, że w 1463 r. Mamerot przenosi się do Prowansji, gdzie osiada na kilka lat⁴⁷. Sam Mamerot tłumaczy to *diverses maladies et autres empechements*⁴⁸. Trzy lata później Sébastien udaje się za swym *maître* do Szampanii⁴⁹. Od 1466 r. Mamerot zamieszkuje w Troyes, gdzie Louis de Laval umieścił część swej służby⁵⁰.

W prologu *Passages d'outremer* Mamerot dodaje do swych honorów tytuł sługi domowego oraz kapelana i godność kierownika chóru kolegiaty św. Stefana w Troyes⁵¹. Zgodnie z ustaleniami F. Duvala, uzyskawszy godność kapelana Mamerot został kierownikiem chóru kolegiaty rywalizującej z katedrą w Troyes⁵². Godność tę pełnił w okresie od lipca 1472 do sierpnia 1478 r.⁵³ W owym czasie nie mieszkał już u Louisa de Laval, aczkolwiek jego patron nadal darzył go licznymi przywilejami⁵⁴.

W Troyes Mamerot zamieszkał w domu usytuowanym blisko wejścia do kolegiaty i miał do pomocy kłeryka⁵⁵. Nie wiadomo czy przebywając w Troyes Mamerot nadal pełnił funkcję kapelana przy Louisie de Lavalu⁵⁶, który od 1473 r. przestał zarządzać Szampanią. Jeśli jednak było przeciwnie i Sébastien Mamerot

⁴³ A. B. de Broussillon, *La Maison de Laval 1025–1605, étude historique accompagnée du cartulaire de Laval et de Vitry*, 1900, t. III, s. 13–15.

⁴⁴ S. Mamerot 1503, t. I, cz. I, Prologue: [...] en francoys les Croniques Martinennes par son tres humble cleric et serviteur Sébastien Mamerot de Soisson; P. Champion, *Cronique...*, p. r, n. V.

⁴⁵ F. Duval, *La traduction...* s.196, 197.

⁴⁶ Tamże.

⁴⁷ F. Duval, *La traduction du Romuleon par Sebastien Mamerot...*, Geneve 2000, s. 196.

⁴⁸ F. Duval, *Sébastien...*, s. 461–491.

⁴⁹ F. Duval, *La traduction...*, s. 193nn.

⁵⁰ F. Duval, *Sébastien...*, s. 461–191.

⁵¹ F. Duval, *La traduction*, s.194–197.

⁵² Tamże.

⁵³ F. Duval, *La traduction du Romuleon par Sebastien Mamerot...*, Geneve 2000, s. 196–197.

⁵⁴ F. Duval, *La traduction...*, s. 194;

⁵⁵ Tamże, s. 197.

⁵⁶ S. Mamerot 1503, t. I, cz. I. Prologue: „[...] en francoys les Croniques Martinennes par son tres humble cleric et serviteur Sébastien Mamerot de Soisson”; A. Briquet, *Dissertation historique et litteraire sur les Croniques Martiniennes*, Paris 1855, s. 7.

wciąż był kapelanem Louisa de Laval⁵⁷, powstaje pytanie, w jaki sposób udawało mu się godzić te obowiązki z funkcją kierownika chóru, albowiem źródła poświadczają, że Mamerot na przestrzeni lat 1472–1477⁵⁸ z całą pewnością brał udział w dorocznych świętach kolegiaty przypadających na dzień 27 marca⁵⁹. Możliwe jest, że Mamerot rezydował w Troyes i dzielił swój czas pomiędzy pracę dla Louisa de Laval i obowiązki kierownika chóru oraz wyszukiwanie źródeł i materiałów do swej kompilacji o wyprawach krzyżowych. Po roku 1477 Mamerot wyjechał do Vierzon, gdzie ukończył *Passages d'outremer*⁶⁰. Po sprzedaży domu, która miała miejsce 13 sierpnia 1478 r., Mamerot definitywnie opuścił parafię św. Stefana w Troyes⁶¹.

Przed rokiem 1489, czyli przed datą śmierci Louisa de Laval⁶², Mamerot raz jeszcze udaje się w podróż na Wschód w służbie⁶³. Jest to ostatnia informacja chronologiczna w życiorysie Sébastiena Mamerota.

Z uwagi na fakt, że data śmierci Mamerota nie jest znana, można zastanawiać się, czy przyczyną odejścia pisarza z kolegiaty w Troyes nie był nadwątłony wiekiem stan jego zdrowia lub powrót pisarza na dwór de Laval, gdzie otrzymał inne zadania. Brakuje jednak wystarczających przesłanek na potwierdzenie obu tych hipotez.

De Laval sprawił, że około 1460 r. Mamerot napisał krótki traktat zatytułowany *Les trois grands*, w którym pretendując do miana „Wielkiego” polemizują Pompejusz, Aleksander Macedoński i cesarz Karol⁶⁴. David J. A. Ross nie znając autora *Trois grands* pisał, że prawdopodobnie autorstwo tego utworu należy do członka Uniwersytetu Paryskiego, bowiem dość znaczna część rozważań o Karolu Wielkim, legendarnym fundatorze tej uczelni, zawiera liczne komplementy pod adresem La Sorbonne⁶⁵. Pozwala to sądzić, że przypisywany Mamerotowi tekst *Trois grands* stanowi najprawdopodobniej kopię o wiele starszych tekstów⁶⁶.

⁵⁷ A. B. de Broussillon, *La Maison de Laval 1025–1605, étude historique accompagnée du cartulaire de Laval et de Vitry*, 1900, t. III, s. 13nn.

⁵⁸ F. Duval, *La traduction...*, s. 197.

⁵⁹ F. Duval, Sébastien..., s. 461–491; F. Duval, *La traduction du Romuleon par Sebastien Mamerot...*, Geneve 2000, s. 196–197.

⁶⁰ F. Duval, *La traduction...*, s. 197.

⁶¹ Tamże; A. Briquet, *Dissertation historique et littéraire sur les Croniques Martiniennes*, Paris 1855, s. 25.

⁶² *Jeanne de Laval-Tinténac*, [w:] A. Angot, F. Gaugain, *Dictionnaire historique, topographique et biographique de la Mayenne*, t. IV, Mayenne 1998.

⁶³ Sébastien Mamerot, *Les passages d'outremer, une chronique des croisades jusqu'en 1462 enluminée par Jean Colombe*, T. Delcourt, D. Quéruel et F. Masanès (éds.), Cologne 2009.

⁶⁴ Wiedeń, Österreichische Nationalbibliothek, sygn. 2578, fol. 82a.

⁶⁵ F. Duval, *La traduction...* s. 195.

⁶⁶ D. J. A. Ross, *Les Trois Grands. A Humanist Historical Tract of the Fifteenth Century*, „Classica et Mediaevalia”, XXVII (1966), s. 375–96. D. J. A. Ross, *Les Trois Grands: A New Manuscript and the Identity of the Author*, „Medium Aevum”, LV (1986), s. 261–65.

W latach 1460–1461 Sébastien tworzy dzieło zatytułowane *Une Histoire des Neuf Preus et des Neuf Preues* i dedykuje je swemu protektorowi⁶⁷. Dziewięciu Bohaterów konstituuje trzy triady: historycznych, biblijnych i legendarnych postaci odzwierciedlających średniowieczne ideały rycerstwa. Po raz pierwszy Dziewięciu Bohaterów występuje w *chanson de geste* Jacquesa de Longuyon z 1312 r., zatytułowanym *Voeux du Paon*⁶⁸ i będącym natchnieniem dla kolejnych tego typu utworów, co podkreśla Johan Huizinga⁶⁹. Podział bohaterów na triady ma związek z powszechnie praktykowanym w średniowiecznej symbolice podziałem na trzy⁷⁰. Topos dziewięciu mężnych stał się impulsem do poszukiwania ich żeńskiego odpowiednika, co miało spełnić „pragnienie równowagi społecznej” widoczne u Deschamps⁷¹. Odpowiedzią Mamerota jest Dziewięć Bohatek, które stały się żeńskimi odpowiednikami Dziewięciu Bohaterów – są nimi Boudicea, Mariamme, Klotylda, Debora, Estera, Judyta, Lukrecja, Zuzanna i Antygona.

Interesującym jest, że we wstępie dzieła Mamerot anonsuje rozszerzenie tradycyjnej listy o jeszcze jeden dodatkowy przykład zarówno cnót rycerskich, jak i niewieścich⁷². Mianowicie o postaci du Guesclina i Joannę d’Arc. Według Richarda Trachslera istnieje możliwość, że dziesiątą parą Mamerot zamierzał uczynić samego Louisa de Lavalą i jego wnuczkę Jeanne de Laval, noszącą imię po Joannie d’Arc⁷³. Jednakże w rzeczywistości zamiar ten nie został zrealizowany, a brak źródeł nie pozwala stwierdzić dlaczego Mamerot odstąpił od tego projektu. Próba wprowadzenia postaci de Lavalą bądź spokrewnionego z nim du Guesculina, ewidentnie wskazuje na usiłowanie umocnienia pozycji tej rodziny i zakorzenienia jej genealogii w legendzie średniowiecznych rycerzy.

W roku 1466 Mamerot przetłumaczył na francuski *Romuleon* Benvenuto dei Rambaldi, stanowiący łacińskie kompendium historii starożytnego Rzymu. Obejmuje ono dzieje miasta od legendarnego założenia do czasów Konstantyna Wielkiego. We francuskiej wersji *Romuleon* występował jako *Des fai(t)des*

⁶⁷ A. Salamon, *Les Neuf Preux: entre édification et glorification*, „Questes”, 13, 2008, s. 48.

⁶⁸ E. B. Ham, *Three Neglected Manuscripts of the Voeux du Paon*, „Modern Language Notes”, 1931, 46, s. 78–84; *Les voeux du paon de Jacques de Longuyon. Originalité et rayonnement*, C. Gaullier-Bougassas (dir.), Paris 2010, s. 320; A. Drzewicka, *Starofrancuska epopeja rycerska*, Warszawa 1977, s. 6–7, 12–18, 20–24, 66–67, 156nn; F. Suard, *Guide de la chanson de geste et de sa postérité littéraire (XIe–XVe siècle)*, Paris 2011, s. 35–56.

⁶⁹ J. Huizinga, *Jesień średniowiecza*, Warszawa 1992, [dalej cyt.: J. Huizinga, *Jesień...*].

⁷⁰ E. R. Curtius, *Literatura europejska i łacińskie średniowiecze*, s. 381, 526–543.

⁷¹ J. Huizinga, *Jesień...*, s. 95.

⁷² M. Lecourt, «Notice sur l’*Histoire des Neuf Preux et Neuf Preuses* de Sébastien Mamerot», „*Romania*”, XXXVII, 1908, s. 529–537; A. Salamon, *Les Neuf Preux: entre édification et glorification*, „Questes”, nr 13, s. 48.

⁷³ R. Trachsler, *Le seigneur et le clerk. Sebastien Mamerot et la naissance du dixième Preux*. [https:// books.openedition.org/pup/2494](https://books.openedition.org/pup/2494). [dostęp 14.12.2019].

Romains. Rozpowszechniono je w niewielkiej liczbie manuskryptów o wysokiej jakości wykonania. Tłumaczenie Mamerota zostało opublikowane w nowoczesnym wydaniu krytycznym⁷⁴.

W latach 1474–1475 Mamerot stworzył *Les Passages d'outre mer du noble Godefroy de Bouillon, du bon roy Saint Loys et de plusieurs vertueux princes*⁷⁵, eksponujące rolę i znaczenie krucjat francuskich oraz dążenia królów Francji do panowania nad Ziemią Świętą. Praca składa się z 277 pergaminowych kart. Oryginał został ozdobiony wysokiej klasy iluminacjami, dodatkowo podnoszącymi rangę samego dzieła. Głównym autorem 66 najpiękniejszych miniatur rękopisu był Jean Colombe, najlepiej znany z pracy *Tres Riches Heures du Duc de Berry*⁷⁶. Pozostałe iluminacje wykonane zostały przez pomniejszych ilustratorów. Zdobione *Passages* przepisywane były przez najlepszych kaligrafów. Obecnie są przechowywane w Bibliothèque Nationale de France i stanowią jedno ze źródeł dotyczących krucjat. Ich wydanie faksymilowe ukazało się w 2009 r.

W 1488 r. po powrocie z wyprawy do Syrii wraz ze swym patronem Mamerot napisał *Compendieuse Description de la Terre de Promision*⁷⁷. Stanowi ono streszczenie *Passages d'Outremer*. Te same treści Mamerot powtarza raz jeszcze w swej kronice martyniańskiej w części odnoszącej się do wypraw krzyżowych. Aż trzykrotne umieszczenie tych samych treści w różnych dziełach ewidentnie wskazuje na wagę podjętej problematyki w twórczości Mamerota i jej znaczenie dla samego de Laval.

Kronika martyniańska Mamerota

Sébastien Mamerot jest także autorem kroniki martyniańskiej. Do naszych czasów zachowała się ona w nielicznych egzemplarzach. Katalogi Francuskiej Biblioteki Narodowej notują zaledwie trzy wydania *La cronique martiniane*⁷⁸. Pierwsze z nich pochodzi z 1503 r., drugie z 1507 r., następne zaś najprawdopodobniej z 1510 r.⁷⁹ Do dziś nie powstała edycja krytyczna tego dzieła, dlatego niniejsza praca opiera się na wydaniu Verarda z 1503 r., na które składają się dwa woluminy⁸⁰.

⁷⁴ *Le Romuleon en François*, F. Duval (ed.), Genève 2000, s. XI–XIII.

⁷⁵ Sébastien Mamerot, *Les passages d'outremer; une chronique des croisades jusqu'en 1462 enluminée par Jean Colombe*, T. Delcourt, D. Quérel, F. Masanès (eds.), Cologne 2009.

⁷⁶ M. Manion, *Psalter Illustration in the Très Riches Heures of Jean de Berry*, "Gesta", International Center of Medieval Art, 34, no. 2, 1995, s. 147–161.

⁷⁷ P. Champion, *Cronique...*, p.v, n.VI.

⁷⁸ Paris, Bibliothèque nationale de France: I-16-1503-3 Fonds ancien; RES-G-254Tolbiac - Réserve – Magasin; MFILM RES-G-254; FOL-H-461; FOL-H-462; FOL-H-463.

⁷⁹ Paris, Bibliothèque nationale de France: Rés Inc 607 CGA; Rés 157465CGA; I-16-1503-3 Fonds ancien.

⁸⁰ *La cronique martiniane de tous les papes qui furent iamais et finist iusques au pape Alexandre derrenier dece de mil cinq et trois et avecques ce les additions de plusieurs croniqueurs, c'est*

Zdaniem Duvala Mamerot pracował nad tłumaczeniem *Kroniki* Marcina już w 1458 r.⁸¹ Zatem przed tą datą trzeba widzieć *terminus post quem* powstania jego dzieła. Nie znana jest jednak dokładna data ukończenia tej pracy. Z uwagi na fakt, że w tomie II występuje postać króla Ludwika XII, panującego w latach 1498–1515⁸² oraz opis pierwszych lat jego panowania, nie jest możliwym, aby dzieło zostało ukończone przed czasem wstąpienia na tron tego monarchy. Można zatem przyjąć, że Mamerot kontynuował pracę nad swą kroniką do około 1500 r. Ponadto data wydania Verarda, tj. 1503 r., stanowi niewątpliwie *terminus ante quem*. W takim zatem przypadku należałoby uznać, że Mamerot pracował nad kroniką około 45 lat. To z kolei budzi pytanie, dlaczego sprawny i kompetentny tłumacz, jakim był Sébastien, potrzebował aż tak długiego czasu na ukończenie przekładu dzieła, co prawda niesłychanie ważnego i poważnego, lecz nie największej objętości? I czy możliwym jest, aby de Laval, arystokratyczny zleceniodawca dzieła Mamerota, który finansował tę pracę, mógł wykazywać się aż taką cierpliwością? Biorąc pod uwagę średnią długość ludzkiego życia mieszkańców Burgundii w owych czasach, prawie pół wieku stanowiło okres wprost niewyobrażalnie długi. Jeśli wnioskować za Duvałem, który przyjmuje za czas urodzenia Mamerota drugą dekadę XV w., (co jednak nie jest pewne) i zaznacza, że nie ma żadnego śladu istnienia Sébastiena po roku 1488, niedwuznacznie sugeruje przypuszczalną datę śmierci już wtedy ponad 70-letniego Soissończyka. Jeśli datowany przez Duvala rok urodzin pisarza da się obronić, niemożliwym jest, aby Mamerot mógł kontynuować swą pracę aż do końca XV w. Jednakże przy obecnym stanie wiedzy zarówno *terminus post* jak i *terminus ante quem* są w swym ogólnym limesie niepodważalne. Wobec czego należy rozważyć dwie możliwości – albo Mamerot jest autorem dwóch tomów przypisywanej mu kroniki martyniańskiej, zatem żył do początków XVI w., osiągnąwszy wiek prawie 90 lat, co jest niezwykle rzadkie w owych czasach, lecz nie jest niemożliwe; albo też Mamerot urodził się zdecydowanie później niż podaje Duval, na co mogą wskazywać pozwy o alimenty dla Bastiena Mamerota. A fakt, że jego nazwisko nie pojawia się nigdzie, pomimo że osiągnął on prestiżowe stanowisko i miał powiązania z najznakomitszymi rodami Francji, nie musi oznaczać, że już nie żył. Jednakże w przypadku każdej z tych hipotez brak jest dowodów umożliwiających ostateczne rozwiązanie tych wątpliwości. Pozostaje zresztą jeszcze hipotetyczna możliwość spełniająca kryterium logiczne, a mianowicie uznanie,

assavoir, de messire Verneron chanoyne de Liege, monseigneur le croniqueur Castel, monseigneur Gaguin general de mathurins et plusieurs autres croniqueurs (dalej cyt.: Mamerot 1503). Korzystałam z egzemplarza Herzog August Bibliothek w Wolfenbuttel, sygn.: 33 Hist. 2.

⁸¹ F. Duval, *La traduction...*, s.198.

⁸² J. Baszkiewicz, *Historia Francji*, s. 168nn.; L. Avezou, *Louis XII. Père du peuple: grandeur et décadence d'un mythe politique, du XVIe au XIXe siècle*, "Revue historique", 2003/1, nr 625, s. 95–125.

że Mamerot nie jest autorem całości dwóch tomów dzieła katalogowanego jako kronika martyniańska Sébastiena Mamerota.

Kronikę poprzedzają dwa prologi. W żadnym z nich Mamerot nie stwierdza *expressis verbis*, że tłumaczy Kronikę Marcina Polaka, niemniej wynika to z prologu drugiego. W pierwszym autor nieco kokieteryjnie przeprosza czytelników za ewentualne błędy w tłumaczeniu⁸³ i wyjaśnia, że jego dzieło stanowi kompilację⁸⁴, co kilkakrotnie podkreśla również w innych miejscach kroniki, np. we fragmencie nawiązującym do wątku „translatio imperii”⁸⁵. Za to prolog drugi jest już wiernym przekładem prologu *Kroniki papieży i cesarzy* Marcina Polaka. Jednak w przeciwieństwie do redakcji *C Kroniki* Marcina Polaka, w której wykaz źródeł umieszczony jest na końcu księgi pierwszej, Mamerot lokuje go bezpośrednio po prologach i uzupełnia o spis autorów prac, z których sam korzystał.

Dwutomowe dzieło Mamerota poprzedza spis treści. Każdy z tomów został podzielony na rozdziały, które zostały opatrzone opisowymi tytułami, odzwierciedlającymi ich zawartość. Tom I oprócz wspomnianych prologów i źródeł zawiera dzieje przedchrystusowe oraz przetłumaczoną przez Mamerota *Kronikę papieży i cesarzy* oraz ich kontynuacje do roku 1394. Tom II kroniki Mamerota omawia czasy po śmierci Marcina, zatem nieobjęte w oryginalnym utworze i z tego względu zasadniczo nie jest uwzględniony w niniejszym studium.

Tom I kroniki martyniańskiej Mamerota podzielony jest na dwie części główne, które dzieli opis narodzin Chrystusa. Część pierwszą, opisującą czasy przedchrystusowe, rozpoczyna założenie Rzymu, po którym następują czasy *après la fondacion de Romme*, stanowiące odpowiednik *ante Christum natum gesta* u Marcina⁸⁶. Część drugą tworzą dzieje od narodzenia Chrystusa aż po czasy

⁸³ S. Mamerot 1503, t. I, cz. I, Prologue, k. 2r.: „[...] Et aussi prie qu'ils l'excusent es fautes se aucunes en treuvent par lui commises et s'il n'a pas bien exprime et mis en briefz motz francoys. Mais trop prolix l'effect du latin ainsi que l'experience l'enseigne publiquement. Pourquoi eue consideration a ce que dit est, il en commence sa translation la soubzmetant a toute correction, en la maniere qui sensuit”.

⁸⁴ S. Mamerot 1503, cz. I, Prologue, cz. I, k. 2r.: „[...] Et, outre icelles Martiniennes luy a faict extraire de plusieurs orateurs et cronique et mettre en ceste translation les faitz des papes et empereurs, et aussi des princes docteurs et plusieurs gens de leur temps plus au long que frere Martin de Polonie penancier et chappelain du pape qui fist icelles croniques lesquelles il a mises et adjoustees en icelles[...]”.

⁸⁵ J. Soszyński, *Sacerdotium*, s. 135–162; Mamerot 1503, cz. II, rozdz. 42, k. 52r-v: „L'acteur Martin se passe de declairer la translacion de l'empire de Romme faicte aux Grecz par Constantin, et combien quil ne soit tres necessaire en faire mencion i'ay conclud de en proler en effect et brief interrompre et entrelasser le propos dicelluy maistre Martin, et joindre avec aucuns de ses diz la maniere et pourquoy fut faicte celle translacion ainsi que le declaire Vincent en ses croniques et frere Tholomee es croniques papales en fait aussi mencion en brief, des dis et croniques desquelz joint avec eulx aucun pou des diz maistre Martin j'ay compose ce qui sensuyt”.

⁸⁶ S. Mamerot 1503, t. I, cz. I w tej części kroniki Mamerot'a większość rozdziałów poczynając od 57 zaczyna się w ten sposób.

L'an de Nostre Seigneur czyli po wiek XV. Na część pierwszą tomu pierwszego składa się 98 rozdziałów, na drugą natomiast aż 265. Opisują one dzieje papieży oraz imperatorów i odpowiadają swą zawartością księgom II i III dzieła Marcina. W spisie treści każdy z rozdziałów zaopatrzony jest dodatkowo w numer karty, na której się znajduje.

Co się tyczy źródeł Mamerota, oprócz Kroniki Marcina Polaka, w wykazie załączonych autorów przyznaje się on do wykorzystania Wenera de Liège, Mistrza Castela i Monsignora Gaguina. W samym dziele wielokrotnie powołuje się również na Guy'a de la Colompne⁸⁷. Analiza tekstu kroniki Mamerota wykazuje, że korzystał także z prac Bernarda Guidonis, biskupa Lodeve, Jeana de Montreuil oraz Jeana de Roye. Zatem Mamerot w swoim przekładzie tekstu Marcina Polaka, który uzupełnił o wydarzenia historyczne, aż po wiek XV, korzystał z dzieł i dorobku wybitnych autorów zarówno doby późnego średniowiecza, jak i wczesnego Renesansu. Z jednej strony jest oczywistym, że Mamerot pisząc o czasach, w których Marcin już nie żył od ponad 100 lat, musiał wykorzystywać inne źródła, z drugiej zaś rodzi się pytanie o ich dobór. Wszystkie przywołane przez Mamerota autorytety w swoich pracach zajmowały się historią Francji przyczyniając się do powstania jej chwały i utrwalenia późniejszej potęgi. Sama zaś kronika martyniańska Mamerota ewidentnie koncentruje się na gloryfikacji dziejów Francji, skrętnie omijając te wydarzenia z jej historii, jak i historii powszechnej, które mogłyby to kwestionować.

W pierwszej części tomu I, mimo że często odwołuje się do innych źródeł, Mamerot usiłuje być wierny tłumaczonej kronice. Dlatego wprowadzając jakiegokolwiek dygresje za każdym razem uprzedza o tym fakcie, aczkolwiek zdarzają się takie sytuacje, gdzie Mamerot wzmiankuje, że powołuje się na swą podstawę, lecz w rzeczywistości nie ma to miejsca. Taka sytuacja występuje dla przykładu w 6 rozdziale części drugiej, tomu pierwszego: *Comme dessus raconte maistre Martin* (podkreślenie autorki) *qui dit que après ce quil fut fait pape il envoya en diverses eglises moult de docteurs comme saint fotin a lion et saint pol a nerbonne saint gracien a tours saint denis lariopagite et ses compaignons a paris la ou il eust pour la foy la teste coupee environ l'an quatre xx et xvi de son aage*⁸⁸. Odejście od tekstu oryginału Sébastien uzasadnia koniecznością uzupełnienia treści swej podstawy⁸⁹. I tak pisze, m.in. w rozdziale trzecim księgi pierwszej:

⁸⁷ S. Mamerot 1503, t. I, cz. I, rozdz. 3, k. 3r-v: „[...] Selon ce que le raconte et recite monsieur maistre Guy de la Colompne en son livre dit aussi le Troyen et après retourneray au propos dicelluy maistre Martin ou j'ay laisse”.

⁸⁸ S. Mamerot 1503, t. I, cz. II, rozdz. 6, k. 4r.

⁸⁹ S. Mamerot 1503, t. I, cz. I, rozdz. 27, k. 11r: „[...] et pour ce que maistre Martin s'est en ses croniques moult tost passé de declarer partie de ce que i'ay cy dessus narre touchant la destruction de Troyes et se passé de sur plus declairer pour accomplir plus au long en effect d'icelle destruction laquelle comme ia en partie est touche et comme cy après ung pou plus amplement se dira fut la cause de la foundation et hault augmentation en noblesse et force de la cite de Romme je laisseray

[...] *Tous lesquelz diz et faiz rapporta apres eulx en son troy en maistre Guy de la Colompne que j'ay par avant nomme [...]*. Zapowiedziane w ten sposób wprowadzenie dodatkowego tekstu pozwala mu na wprowadzenie kolejnego, czwartego rozdziału pracy zatytułowanego *Comment le roy Priam de Troyes perespondist-sai gement aux ambassadeurs des Grecz*⁹⁰. Podobne informacje o opuszczeniu niektórych treści powtarzać się będą u Mamerota często, np. celem wprowadzenia materiału o wędrownkach Żydów⁹¹.

Dodając interpolacje Mamerot pisze *pour cause de briefveté*, a dodany przez niego fragment jest rzeczywiście krótki. Jednocześnie kończąc interpolację Mamerot informuje, że wraca do tekstu oryginału i rozpoczyna dalsze tłumaczenie od miejsca, w którym przerwał pracę. Wzmianka taka powtarza się nawet kilkukrotnie w tym samym rozdziale. Przykładem może służyć rozdział 43 tomu pierwszego. Jednakże stopniowo poczynając od drugiej części tomu pierwszego, kolejne dodawane przez Mamerota fragmenty stają się coraz dłuższe i przechodzą od kilku wersów w całe rozdziały, autor zaś coraz bardziej odchodzi od swej podstawy. Skutkiem tego w drugiej części tomu pierwszego kroniki Mamerota zawartość pierwotnego tekstu jest procentowo niewielka.

Ze wszystkich części kroniki Mamerota w największym stopniu zbliżone do dzieła Marcina Polaka są dzieje przedchrystusowe. Zasadniczo można twierdzić, że są niemal w całości i bez mała dokładnie przetłumaczone przez Sébastiena Mamerota na język starofrancuski. Dodatkowo Mamerot rozbudował je o treści odpowiadające politycznej wymowie dzieła. Statystycznie ujmując niemalże 50% zawartość tej części *La cronique martinianne* jest w całości adekwatna do tekstu dominikanina. Pozostałe 50% zawartości tekstu książki pierwszej Mamerota stanowi dodatek, o który rozszerzył on oryginalne dzieło Marcina. Owo uzu-

ung pou le propos maistre Martin, et en effect declaiceray et en brief les principaux poins dicelle destruction selon ce que le raconte et recite monsieur maistre Guy de la Colompne en son livre dit aussi le Troyen et après retourneray au propos d'icelluy maistre Martin ou j'ay laisse (Mamerot 1503, cz. I rozdz. 3, k. 3v) Toutes lesquelles choses par moy cy dessus recitees des troyens et des grecz Dayre et Ythis qui furent II chevaliers l'un Troyen et l'autre Grec lesquelz des le commencement du siege de Troyes escripvirent par accord l'un de l'autre tous les faiz qui si firent iusques a la parfin comme ilz tesmoignent virent a leurs propres yeulx et plusieurs autres choses et adventures des quelz raconter me passe pour cause de briefvete, tous lesquelz diz et faiz rapporta apres eulx en son Troyen maistre Guy de la Colompne que j'ay par avant nomme, laquelle destruction de Troyes aussi que j'ay cy dessus declaiee et plusieurs autres cruelles et terribles batailles et quantes nacions de peuple furent d'une part autre plus amplement que je ne l'ay cy insere et narre le declaire Ovide le grant poete ainsi comme tesmoigne maistre Martin en ses croniques au propos duquell je reviens ou je laissay[...].”

⁹⁰ S. Mamerot 1503, t. I, cz. I, rozdz. 4, k. 4r: ”Jak król Troi Priam odniósł się do wysłańców greckich”.

⁹¹ S. Mamerot 1503, t. I, cz. I, rozdz. 43, k. 17v: „[...] pour raconter ung pou en brif et mettre fin a icelle transmigracion aux dependences desquelles se taist en cronique maistre Martin je delaisseray ung pou son propos et retourneray au luifs.[...]”.

pełnienie stanowią m.in. 24 rozdziały poświęcone historii Troi, wojny trojańskiej oraz zdobyciu i zburzeniu miasta a także historii samych Trojańczyków zarówno przed jak i po zniszczeniu Ilionu oraz ich roli jako przodków Rzymian. Mamerot *explicit* wskazuje także na Trojan jako bezpośrednich przodków Franków, powołując się przy tym na dzieło Guy'a de la Colompne.⁹²

Propagowanie podania o mitycznych korzeniach Merowingów realizowało kilka celów jednocześnie. Udowadniało posiadanie prestiżowych antenatów, łączyło Francuzów z antycznym dziedzictwem, a przede wszystkim legitymizowało władzę germańskich najeźdźców jako potomków Rzymian. Co więcej, tego typu zabieg pozwalał kreować poczucie wspólnoty i jedności poddanych, co dobrze służyło władcom w ich dążeniu do przejmowania dóbr oraz w wojnach o ościenne terytoria. Ten sam cel przyświecał jeszcze Ludwikowi Świętemu, co widać wyraźnie w tekstach *Kronik Saint-Denis* i *Les Grandes Chroniques de France*. Przytoczenie przez Mamerota legendarnej opowieści o losach Troi i dalszych dziejach jej bohaterów oraz ich potomków jako założycieli Francji i protoplastów całego narodu ma ten sam cel, nadal niezbędny władzy monarszej i wielkim rodom z nią związanym.

Idea mitycznej potęgi protoplastów Francji patronuje wprowadzonemu przez Mamerota wątkowi historii Aleksandra Wielkiego⁹³. Tak samo, jak w przypadku 24 rozdziałów poświęconych Trojanom, tak i w tym miejscu Sébastien uzasadnia i usprawiedliwia własne interpolacje twierdzeniem, że Marcin przemilczał istotne treści, zatem obowiązkiem Sébastiena jest je zamieścić⁹⁴. Zatem jeszcze w XV w. pojawiają się „starania o udowodnienie pokrewieństwa członków narodu oraz ich zbiorowe charakterystyki, które wynikają z pokrewieństwa i wspólnego pochodzenia. Ludzie pióra zatroszczą się o wyprowadzenie swego narodu od któregoś ze sławnych ludów starożytności”⁹⁵. Ilustracją tego twierdzenia u Mamerota są 23 rozdziały zawarte w księdze pierwszej, sławiące historię Aleksandra Macedońskiego. Zdaniem Duvala są one wzorowane w większości na *L`Alexandreis* Gautiera de Châtillon⁹⁶. *Alexandreida* opisując dzieje Aleksandra Wielkiego

⁹² Mamerot 1503, t. I, cz. I, np. rozdz. 7, k. 4r; Mamerot 1503, t. I, cz. I, rozdz. 3, k. 3v: „[...] Selon ce que le raconte et recite monsieur maistre Guy de la Colompne en son livre dit aussi le Troyen et après retourneray au propos dicelluy maistre Martin ou j'ay laisse”.

⁹³ F. Duval, *La traduction...*, s. 200.

⁹⁴ Mamerot 1503, t. I, cz. I, rozdz. 43: „[...] Et puis fit le roy de Iudee Sedechias et print et amena en Babilloine de rechef biem x Iuifs de plus nobles. Et ainsi commença la transmigration de Babilloine laquelle cy après je declaireray en son lieu, mais je reviens au propos de maistre Martin ou je laissay[...] pour raconteur ung pou en brif et mettre fin a icelle transmigration aux dependances desquelles se taist en croniques maistre Martin je delaisseray ung pou son propos et retourneray au Iuifs”.

⁹⁵ B. Zientara, *Świt narodów europejskich*, Warszawa 1985, s. 91, 349.

⁹⁶ Mamerot 1503, t. I, cz. I, rozdz. 57, k. 22r: „[...] je delaisse ung pou le propos d'un maistre Martin pour raconteur en brief diceulx faiz selon ce que recite maistre Gaultier qui a la requeste

wplata w nie elementy fantastyczne, w oparciu o *Historiae Alexandri Magni* Kwintusa Kurcjusza Rufusa⁹⁷. Jednakże kronika Mamerota dalece odbiega od dzieła de Châtillona. Sébastien przedstawia swoją Aleksandriadę zasadniczo w formie listów krążących pomiędzy najważniejszymi postaciami historycznymi. W przeciwieństwie do *Kroniki* Marcina, która tylko wzmiankuje postać Aleksandra wymieniając go zaledwie trzykrotnie⁹⁸, Mamerot poświęca jej rozdziały zawarte między kartami 22 a 29. Analizując ich tekst, wbrew opinii Duvala, można przypuszczać, że Mamerot bardziej wzorował się na Pseudo-Kalisthenesie, niż na pracy de Châtillona, choć najprawdopodobniej dzieło to nie było mu obce.

Zainteresowanie Mamerota historią Aleksandra Wielkiego i jej znaczenie dla Francji staje się w pełni zrozumiałe, kiedy uwzględnimy, że trojański królewicz Parys, który zgodnie z podaniami francuskich kronikarzy miał jakoby być jednym z protoplastów Franków, nazywany był w greckich podaniach często Aleksandrem. Stąd też obie te postacie bywały ze sobą mylone bądź też utożsamiane. W tym kontekście zaakcentowanie przez Mamerota postaci Aleksandra Macedońskiego i cudownych wydarzeń z nim związanych, podobnie jak w przypadku wątku trojańskiego, staje się nieprzypadkowym działaniem, którego celem jest wykształcenie poglądów i idących za nimi zachowań odbiorców dzieła. Można zatem rozważać, czy praca Mamerota celowo nie zawiera intelektualnej i emocjonalnej perswazji zmierzającej do upowszechnienia trwałych postaw profrancuskich. W takim przypadku celowe wpajanie przez Mamerota określonych ideologii i przekonań należy uznać za działania *stricte* polityczne a jego samego za pisarza politycznego.

Stosunkowo dużo miejsca w kronice Mamerota zajmują dzieje żydowskie i historia Jerozolimy. Pisarz poświęcił im w pełni rozdziały 12, 28, 29 i 30 pierwszego tomu⁹⁹. Podobnie jak w przypadku dziejów Aleksandra Wielkiego i historii trojańskich, tych partii nie zawierało oryginalne dzieło Marcina. Są one zdecydowanie interpolacją francuskiego tłumacza, który wiele uwagi poświęca losom i czynom Saula, Salomona, Dawida i Goliata, a także występującego w Księdze Królewskiej i w księdze sędziów Hellego i jego synów.

Na karcie 145 części drugiej tomu pierwszego Mamerot przedstawia wygnanie Żydów z Francji, które miało pierwszy raz miejsce w 1306 r. za panowania króla Filipa Pięknego¹⁰⁰. W rozdziale 258 na k. 155 Mamerot opisuje wypędze-

de Guillaume archevesque de Reims composita"; *Manuel d'histoire littéraire de la France*, t. I: *Des Origines à 1600*, praca zbiorowa, Paris 1965, s. 289.

⁹⁷ W Polsce *Historia Aleksandra Wielkiego* została wydana w 1976 r. w tłumaczeniu zespołowym pod red. L. Winniczuk (Kwintus Kurcjusz Rufus, *Historia Aleksandra Wielkiego*, Warszawa 1976).

⁹⁸ Marcin Polak, *Kronika...*, s. 211, 220, 239.

⁹⁹ S. Mamerot 1503, t. I, cz. I.

¹⁰⁰ T. Manteuffel, *Historia powszechna. Średniowiecze*, Warszawa 1972, s. 280–285.

nie Żydów z Węgier po bezskutecznej próbie nawrócenia ich na chrześcijaństwo, a także ponowne przyjęcie ich do Francji w tym samym 1360 r. na mocy dekretu króla Jana Dobrego¹⁰¹. Także panujący w latach 1364–1380 Karol V był przychylny Żydom¹⁰². Jednakże za jego następcy, Karola VI (1380–1422), edykt królewski ponownie nakazał Żydom opuszczenie terytorium Francji w przeciągu roku¹⁰³. Ponieważ powyższe wydarzenia dotyczące losów żydowskich we Francji miały miejsce już po śmierci Marcina Polaka, oryginalna kronika nie mogła ich zawierać.

Można przypuszczać, że umieszczenie i zaakcentowanie wątków żydowskich, podobnie jak trojańskich i *Aleksandreida*, zostało wprowadzone przez Mamerota do kroniki w celu uzasadnienia *translatio imperii* z Rzymu do królestwa Franków, tak samo jak służyło temu opisanie losów Trojan i założenie przez nich Paryża, Troyes i samej Francji. Ponadto odwołanie się do treści biblijnych podkreślało wagę władców francuskich jako bożych pomazańców, do których zgodnie ze Starym Testamentem zaliczali się nie tylko kapłani i prorocy, lecz także królowie. Z tego właśnie powodu władcy Franków konfrontowali się z Saulem, Dawidem i Salomonem. Z takiego samego powodu wprowadzony przez siebie i połączony z sakrą pomazania obrzęd koronacyjny Frankowie określali jako *imitatio Davidi regis*. Dzięki temu rytowi władcy stawali się następcami zarówno starotestamentowego króla-kapłana, jak i przede wszystkim samego Chrystusa. Dlatego w zromanizowanym i schryścianizowanym państwie Franków samo wyniesienie na tron poprzez podniesienie na tarczy nie mogło wystarczyć Pepinowi do zastąpienia Merowinga. Gwarantowała mu to jednakże chrystianizacja monarszego ceremoniału na wzór Starego Testamentu.

Na temat koronacji Pepin Marcin Polak pisze bardzo niewiele¹⁰⁴. Natomiast Mamerot istotnie rozwija ten przekaz¹⁰⁵. Koronacja Pepina Krótkiego nosi u niego ewidentne cechy biblijne i przypomina nadanie godności królewskiej Saulowi i Dawidowi. Co nie dziwi, albowiem Pepin Krótki określany był przydomkiem Nowego Dawida. Namaszczenie Pepina świętymi olejami nadało mu rangę bożego pomazańca, dzięki czemu zdobył religijną sankcję dla swoich królewskich rządów. Z powyższego powodu zarówno obowiązywał ten typ koronacji, jak i wywodziło się przekonanie, że władza monarchy pochodzi od Boga.

¹⁰¹ A. Castelot et A. Decaux, *Histoire de la France et des Français au jour le jour* vol. 3, partie 2 de 1316 à 1358, s. 92.

¹⁰² N. Coulet, *Le temps des malheurs (1348–1440)*, [w:] *Histoire de la France des origines à nos jours*, G. Duby (ed.), Paris 1995.

¹⁰³ J. Baszkiewicz, *Historia Francji*, Wrocław 2001.

¹⁰⁴ Marcin Polak, *Kronika...*, s. 161: „Papa Stephanus tantam hominum et eclesiarum afflictionem cernens, personaliter ivit in Franciam ad Pipinum et ut Arstulphum regem reprimeret, secum in Ytaliam et usque Romam perduxit. Tunc et in patricium Romanorum Pipinus est electus”.

¹⁰⁵ S. Mamerot 1503, t. I, rozdz. 117, k. 91v: „Que ou temps du pape Zacharie Childeric roy de France pour son multilite fut desmis et depose du royaulme et fait moyne. Et Pepin pour lors prince du palays fut esleu roy de France par les francoys”.

Na skutek takich właśnie działań i aspiracji w 800 r., po koronacji na cesarza bullą *Renovatio Romani Imperii*, Karol ogłosił restytucję dawnego imperium rzymskiego przez królów frankijskich¹⁰⁶. O koronacji Karola Wielkiego przez papieża Leona III Marcin Polak pisze w księdze II swojej kroniki¹⁰⁷ i w księdze III przy biogramie tego cesarza. Zasadniczo są to tylko wzmianki¹⁰⁸. Mamerot znacząco rozbudował ten wątek i dodał mu splendoru¹⁰⁹ poświęcając na to rozdział 124 części II tomu pierwszego zatytułowany *Comment apres que Chzrles le grant fut couronne par le pape Leon les rommains lappellerent cesar auguste chapitre VI XXIII*, gdzie kilkakrotnie powraca do tego wydarzenia¹¹⁰. Mamerot powołuje się na Marcina Polaka i Wincentego z Beauvais¹¹¹. Jednak w całym rozdziale jest tylko jedno zdanie autorstwa Marcina Polaka tj. *Charles le grant estoit de droit lignage avec sa confirmacion du pape roit empereur car son pere Pepin fut filz de Charles Martel comme dit est dessus*.

Dynastia Karolingów widziała już uzasadnienie i uprawomocnienie swej władzy w korelacji idei biblijnego i własnego mesjanizmu. W tej koncepcji Frankowie stanowili lud wybrany dla obrony Krzyża Świętego. Obrazuje to Marcin Polak pisząc w kronice o reakcji Karola króla Franków na wieść o zajęciu Ziemi świętej przez Saracenów¹¹². W analogicznym rozdziale kroniki martyniańskiej

¹⁰⁶ Ph. Depreux, *Charlemagne et les Carolingiens 687–987*, Paris 2002.

¹⁰⁷ Marcin Polak, *Kronika...*, s. 164; J. Soszyński, *Sacerdotium...*, s. 146nn.: „Postea pergens ad Karolum regem Francorum ibi susceptus est cum maximo honore et rediit Romam cum prefato rege, et facta est vindicta de eius inimicis, purificante se papa de criminibus quibusdam sibi illatis. Idem rex est coronatus in imperium Romanum”.

¹⁰⁸ Marcin Polak, *Kronika...*, s. 165: „K a r o l u s I M a g n u s imperator accepit imperium Romanorum et imperavit annis 14, mense 1, diebus 4. Hic existens rex Francorum, antequam esset imperator, precibus pape Adriani vocatus fuit et obsedit Longobardos in Papia”.

¹⁰⁹ S. Mamerot 1503, t. I, rozdz. 124, k. 95r: „Et le pape Adrian et tout l’universal synode donna a Charles le droit et puysance deslire le pape et ordonner la sainte siege apostolique. Et oultre ce luy donnerent la dignite de patrice et oultre ce diffinirent que chascun archevesque par chescune province print de luy linvestiture”, a następnie: „Après ce fait ledit pape Leon l’an de son papal cinquiesme ou siziesme couronna Charles en empereur dedens leglise saint Pierre lequel fut proclame et appelle par l’universal peuple rommain Charles Auguste de dieu couronne grant et paisible l’empereur rommain de vie et de victoire”.

¹¹⁰ S. Mamerot 1503, t. I, rozdz. 124, k. 95r: „L’an de nostre seigneur viii c ou environ les rommains qui des long temps avoit sestoit de partis de l’empereur de Constantinople. (...) consentement de tous appellerent et crierent Charles est digne des louange dempereur et lies par la main de pape Leon couronne lappellerent cesar et auguste”.

¹¹¹ S. Mamerot 1503, t. I, rozdz. 124, k. 95r: „que *dit maistre Martin* (wyróżnienie autorki) comme reaconte Vincent que Charles le grant estoit de droit lignage avec sa confirmation du pape droit empereur car son pere Pepin fut filz de Charles Martel comme dit est dessus qui eut en femme Brthe qui estoit fille de Eraclé cesar de laquelle nasquit Pepin dont Charles fut filz”.

¹¹² Marcin Polak, *Kronika...*, s. 165. „Hic etiam percipiens Terram Sanctam occupatam a Sarracenis, legatis patriarche Ierosolimitani et Constantini imperatoris Constantinopolitani receptis, Terre Sancte compaciens cum magno exercitu illuc usque pervenit et recuperata terra, cum per Constanti-

Mamerota fragment poświęcony temu wydarzeniu brzmi niemalże identycznie¹¹³. Poza dodaniem do siebie 24 liter na oznaczenie takiej samej liczby klasztorów oraz wyliczeniem ilości szlacheckiego kruszcu, który podarował Karol klasztorom oraz podaniem nazw prowincji, gdzie je ufundowano Mamerot jest wierny tekstowi oryginalnej kroniki Marcina Polaka.

Jednakże już Ludwik II¹¹⁴, dążąc do uniwersalnej władzy nad całą Europą Zachodnią, zaczyna używać tytułu *Romanorum Imperator* – cesarz Rzymian¹¹⁵. Ostatecznie, jak pisze P. Ziółek „w akcie koronowania Karola Wielkiego na cesarza zbiegły się trzy wątki, które będą charakteryzować instytucję cesarstwa w średniowieczu: a) formalny, a nie konieczny realny charakter zwierzchności cesarskiej, która nawiązuje do *auctoritas*, a nie do *potestas*¹¹⁶; b) koronowanie cesarza przez papieża, a więc uzależnienie w sferze symbolicznej, a także politycznej imperatorów od papieży (cesarze karolińscy, inaczej niż w tradycji konstantyńskiej, nie są bezpośrednimi namiestnikami Boga na ziemi, ale zbrojnym ramieniem Kościoła – między nimi a Bogiem stanął Kościół¹¹⁷); c) powiązanie pełnienia funkcji cesarskiej z funkcją obrony Kościoła, co wyrażało się między innymi zagwarantowaniem papieżom odrębnej domeny świeckiej – Italii – zaczątku późniejszego Państwa Kościelnego. Odtąd biskup Rzymu, w przeciwień-

nopolim rediret, auro argentoque et gemmis preciosis a Constantino imperatore exhibitis, cum nollet recipere, solas Christi et sanctorum reliquias postulavit, premissoque ieiunio et oracione, recepit de corona Domini partem, que tunc ipso cernente floruit, et clavum unum passionis Domini, partem crucis dominice, sudarium Domini et camisiam beate Marie et brachium sancti Symeonis, que omnia comitantibus multis miraculis secum detulit et in Aquisgrani in basilica sancte Marie, quam construxerat, recondidit. Ad numerum etiam elementorum, id est litterarum in alphabeto, cenobia fundavit, et in unoquoque per ordinem unam litteram de auro fabricatam plus quam 100 librarum Turonensium valentem reliquit, ut ex ordine litterarum tempus fundacionis uniuscuiusque monasterii cognosceretur. Que littere adhuc in plerisque monasteriis reperiuntur. Hic etiam 4 archiepiscopatus, videlicet Treverensem, Coloniensem, Maguntinensem et Salzburgensem diviciis ac honoribus ampliavit.”

¹¹³ S. Mamerot 1503, t. I, cz. II, rozdz. 125, k. 95r-96r: (Karol) „entra en la sainte terre de permission la quelle recouvre toute et aussi sa sainte cite de Hirusalem de laquelle il debuta par armes les Sarrazins. Si visita devotement les sain lieu puis se mist avec son ost au retour par Constantinople la ou luy furent par lempereur offeretes et monstrees tres grant nombre d’or et argent et pierres precieuses lesquelles il refusa voulant et demandant seulement des reliques des sains desquelles il eut et obtint car par lempereur luy furent donnees partie de la couronne despine laquelle ilvist et lors florit en sa presence et eut aussi ung des cloux et partie de la sainte croix de nostre seigneur et le suaire de nostre seigneur et la chemise de nostre dame et le bras de saint symeon. Toutes lesquelles resplendissant par miraclei il apporta et mist honorablement en eglise nostre dame d’Aix laquelle il avoit fait faire et fonder” a następnie “Il fist aussi second le nombre des lectres de la b c faire xxiii monasteres delaisant en chescun diceulx une lectre forgee d’or pour congnoistre le temps de la fondacion”.

¹¹⁴ J. Baszkiewicz, *Historia Francji*, s. 31–33.

¹¹⁵ Tamże; P. Riché, *The Carolingians: A Family who Forged Europe*, Philadelphia 1993, s. 182; W. Dworzaczek, *Genealogia*, Warszawa 1959, tablica 42.

¹¹⁶ Por. J. Soszyński, *Sacerdotium...*, s. 98.

¹¹⁷ Por. tamże, s. 93–102, 133–153.

stwie do patriarchy Konstantynopola, jest niezależny, co gwarantuje mu istnienie własnego państwa¹¹⁸.

Następca Karola, Ludwik I Pobożny, koronowany był na współcesarza i współregenta w 813 r. w Akwizgranie¹¹⁹. Jego koronacja została powtórzona w Reims, przez Stefana IV¹²⁰. O tym, że w ogóle Ludwik był cesarzem, Marcin zaledwie wzmiankuje w drugiej¹²¹ i trzeciej księdze¹²². Natomiast Mamerot rozumiejąc doniosłość tego wydarzenia dla państwa Franków, dobitnie podkreślił i zaakcentował jego sens i wartość¹²³. Ludwik, rozwijając ideę swego poprzednika, dążył do zbudowania na Zachodzie *Civitas Dei*. Służyła temu tzw. *ordinatio imperii*. Podział cesarstwa Franków po śmierci Karola Wielkiego na trzy królestwa na skutek traktatu w Verdun w 843 r., stał się przyczyną upadku tego imperium, aczkolwiek stworzył podwaliny pod przyszłe powstanie Francji i Niemiec. Nowopowstałe państwa nadal uważały się za części tej samej ekumeny. Takie przeświadczenie dawały *confraternitates* stanowiące wspólne spotkania władców trzech królestw oraz kontynuacja symbolicznej funkcji cesarza. Dopiero rozpad środkowego królestwa w 855 r. na Lotaryngię, Burgundię i Włochy był prawdziwym kresem imperium¹²⁴. Na ten temat Marcin pisze w księdze imperatorów przy biografii Lotara I¹²⁵. U Mamerota to samo zdarzenie, aczkolwiek opisane podobnie, niesie dodatkowe treści¹²⁶. Jak widać Mamerot doskonale musiał zdawać sobie sprawę z wagi i implikacji tego wydarzenia. Jego daleko idące konsekwencje widoczne były niewątpliwie jeszcze w XV w.

¹¹⁸ P. Ziółek, *Idea Imperium*, Warszawa 1997.

¹¹⁹ J. Baszkiewicz, *Historia Francji*, s. 22, 26–28.

¹²⁰ J. N. D. Kelly, *Encyklopedia papieży*, Warszawa 1997, s. 140–141.

¹²¹ Marcin Polak, *Kronika...*, s. 166: „Hic Gallias veniens honorifice ab imperatore Lodovico suscipitur, et captivos multos per Franciam redimens Romam reversus diem clausit extremum”.

¹²² Marcin Polak, *Kronika...*, s. 167: „Hoc tempore legati Michaelis imperatoris Constantinopolitani tulerunt imperatori Ludovico inter cetera munera libros sancti Dionisii, qui cum magno gaudio sunt recepti.”

¹²³ S. Mamerot 1503, t. I, rozdz. 127, k. 97r: „Estienne de nacion rommain commença l’an de nostre seigneur huit cens et seize, et tint le siege vii moys enautre cronique se dit ung an, si vacqua le siege xv iours. Il fut receu venant en France tres honnorisicament par lempereur Loys le quel il couronna en empereur et racheta par France moult de chetifz, et retourne a Romme il fut ensevely a saint Pierre.”

¹²⁴ Tamże, s. 31, 33.

¹²⁵ Marcin Polak, *Kronika...*, s. 169: „Item Lotarius cum Ludovico filio suo imperavit annis 5. Lotharius vero 15 imperii sui anno, partito inter filios regno, renunciavit seculo et in Promia monasterio, suscepto habitu monachali, non multo post obdormivit in Christ”.

¹²⁶ S. Mamerot 1503, t. I, rozdz. 136, k. 99v: „Celuy an lempereur Lothaire partist son regne entre ses enfans et print labbit de moyne en Povence et pou de temps apres il rendit son ame a nostre seigneur de laquelle se combatoient pour lavoire les anges et les dyables et veoit on quilz mouvoient le corps, mais les moynes prians ilz en chasserent les dyables. L’an de nostre seigneur viii c lvi Loys second filz de Lothaire fut enoint en roy par le pape Serge et tint lempire vingt et ung an et Lothaire son frere tint Lorraine”.

W przeciwieństwie do oryginalnej kroniki Marcina Polaka, kronika Mamerota poświęca wiele miejsca i uwagi wyprawom krzyżowym. Fakt ten jest niezwykle istotny, bowiem powyższej problematyce Mamerot już uprzednio poświęcił dwa osobne dzieła. Na temat pierwszej wyprawy krzyżowej, mającej miejsce za panowania papieża Urbana II, Marcin Polak wspomina w drugiej księdze swej kroniki zaledwie dwukrotnie¹²⁷. Jednocześnie w księdze trzeciej w biogramie Henryka III, Marcin poświęca znaczną ilość miejsca jego wyprawie do Ziemi Świętej¹²⁸. Mamerot przedstawia to wydarzenie w rozdziale zatytułowanym *Comment Urbain le second premierement dit ode commenca l'an de nostre seigneur mil iiiixx vii chapitre IX XX XVI*.¹²⁹ Jak można zauważyć, mimo że dzieło

¹²⁷ Marcin Polak, *Kronika...*, s. 188: „Huius tempore dux Boamundus cum christianis recuperavit sepulchrum Domini.” Tamże, s. 189 i dalej w tym samym miejscu: „Annunciatur etiam in concilio Iherusalem capcio, christianorum oppressio, consilium queritur, auxilium imploratur. Idem papa concilio Turonis celebrato pene totum Occidentem provocat in Terre Sancte subsidium et maxime de regno Francie. Qui per terram et deinde per brachium sancti Georgii transeuntes inventa per revelacionem Christi lancea Antiochiam, Tripolim, Acon et pene totam Terram Sanctam cum Iherusalem ceperunt”.

¹²⁸ Marcin Polak, *Kronika...*, s. 188: „Igitur Henrico imperante mirabilis multitudo Gallicorum in Terre Sancte subsidium crucesignati, inexplicabili labore per terram et tandem per Constantino-politanam urbem transeuntes, Antiochiam pervenerunt. Fuerunt autem huius exercitus capitanei Gothefridus dux Lothoringie, comes Blesensis, comes Flandrensium, comes Sancti Egidii et multi alii nobiles et barones”.

¹²⁹ S. Mamerot 1503, t. II, cz. I, rozdz. 196, k. 116r-117v: „Urban le second premierement dit ode commenca l'an de nostre seigneur mil iiiixx viii *en croniques Martin* (wyróżnienie autorki) se dit neuf, et tint le siege onze ans, en aultre cronique se dit xii ans si vacqua le siege xvi iours. En ce temps flourit saint Anselme archevesque de Cantobrie premier abbe tres noble et esleue en lectres et en science ayme de dieu et les hommes. Il escripvit le livre du saint esperit et moult d'autres choses soubtilles. L'an de nostre seigneur mil iiiixx xv pape Urbain celebra ung concille a plaisance avecques les evesques et abbes de France et d'Ytalie la ou il iugea irrites et nulles les ordonnances faictes par Guibert. La fut adieste aux ix profaces anciennes la x de la vierge Marie. Ce luy an venant en Galle par Bourgongne et France ou il fist plusieurs concilles esquelz il renouvella les decretz de pape Gregoire excommunia Philippe roy de France our ce que viuait sa femme il enavoit prinse une autre. L'an de nostre seigneur mil iiiixx xvi celebre ung aultre concille a Clermont en Auvergne ou moys de novembre ou il ordonna dire tous les iours les heures de nostre dame et que les iours des samedi fust son office fait sollempnellement fut aussi exposee la misere de la sainte cite de Hirusalem la furent notez la honte et loppobre que la se faisoit a Iesucrist et fut demande ayde. En cest an cestassavoir de nostre seigneur mil iiiixx xvi le peuple de occident ennumerable multitude de ducz, de contes, de nobles et innobles, de riches et de povres evesques, clerics, religieux, viellars, enfans et pucelles ayans compassion et douleur des lieux saintz qui estoient villainement detenez par les Sarrasins et Turcs qui envaissaient et iniustement usurpoient sainte crestiente de Naples et de Prouvence, Espagne, Acquitaine, Bretagne, Normandie, Escosse, Flandres, France, Allemaigne, Lorraine, Bourgongne, Lombardie et les aultres royaumes et terres nul contrariant nulz autres, mais tous pareilz de foy meutz de devocion se preparerent et offrirent pour aller venger les inivres saintes contre Iesucrist signez du signe de la croix et paix ensemble ferme composee et faicte par toutes terres chrestiennes partans de leurs terres nayant nul roy en toute celle multitude si non Iesucrist filz de dieu le vif. Et proposans rendre et remectre en la liberte le sepulchre de Iesucrist,

Mamerota znacząco odchodzi od swego pierwowzoru, powołuje się on stale na tekst i autorytet Marcina Polaka. W rzeczywistości zaledwie fragmenty: *Urban II rozpoczął panowanie w roku 1088 (...) i panował 11 lat, biskupstwo wakoowało 16 dni (...). W owych czasach słynął św. Anzelm (arcy)biskup Canterbury, (...) niezwyklej wiedzy i obyczajów (...) zwołał synod w Clermont (...) na którym postanowiono, żeby każdego dnia odmawiać godzinki do Najświętszej Dziewicy i że w soboty ma być odprawiane jej uroczyste oficjum. I przedstawiono sromotę zdobycia i uciemżenia Jeruzolimy (...). I podniesiono sprawę zorganizowania pomocy dla chwały Chrystusa. Uczyniono przygotowania dla odbicia Jeruzolimy. Szukano rady. Wołano o pomoc (...). I papież naznaczył ich znakiem krzyża i pokoju,(...) więc wojsko chrześcijańskie wyruszyło ze swej ziemi...¹³⁰,*

grans temps estoit reduit en saintitude . Et de tant que chescun deulx estoit plus prompt a la malice du monde de tant estoit plus promp a se mouvoir a la chevalerie de dieu exercer.Les iuifz quilz trouvoient par les citez ou ils passoient contraignoient a croire a la foy moult de ses iuifz sechauffez se leur loy paternelle se tuoient occultement lun lautre, les aultres faignoient et dissimuloient croire, et apres retournerent aiudaizer de cestuy saint ost estoient les plus excellens Aymar evesque de Puy Godefroy du de Lorraine Eustace et Baudoyne ses freres, Robert conte de Flandres, Raoul conte de Metz, Hugues le grant frere du roy de France, Estienne conte de Blays Raymond conte de saint Gilles et de Thoulouze Boemond frere de Rogier duc de Pouille , Robert conte de Normandie, Anselme seigneur de Abodimont et Raymond de Turenne, Thelpheries des Tours homme digne de grant memoire qui moult dassaulx et de domaiges fist a ses ennemis. Cestuy Tholpherius ouyt ung iour le genissement et cris dun Lyon qui estoit entrelasse et fort assailly par ung serpent. Pourquoi il delaisa ses compaignons et courut aider au Lyon si le delivra du serpent, lequel il assaillit hardiment et tua par force de laquelle chose le lyon non estant ingrat suyvit celuy Tholpherius en celle terre comme ung levrier et moult de prouffit et services luy fist en chasses et en batailles et tout ce quil veoit estre contre son seigneur il gectoit a terre ou tuoit subitement. Et avec son saintus estant en la nef foy en retournant ne vout laisser mais le suivoit. Et pour ce que les mariniers comme fiere et perilleuse beste ne le vouldrent recevoir dedens leur nef il le suyvit nageant dedens la mer tant quil defaillit par trop grant voye sans trouver ung reposoir. Ainsi l'an de nostre seigneur mil iiiixx xvii lost de nostre seigneur allant vigoreusement arriva en mettes des paiens. Et la premiere bataille quilz eurent fut au pont du fleuve Pharphar la ix lralende de mars, et la furent vaincus les paiens et Sarrasins. Etfurent prinses les citez de Nyret et de Lodice. Et combien quilz fussent en lost trois cens mil hommes darmes ou gens portans armes de toutes choses leur fut tant grant habondance que le mouton ne se vendoit que ung denier et le beuf tant seulement douze deniers petis”.

¹³⁰ S. Mamerot 1503, t. I, cz. II, rozdz. 196, k. 120: „Urban le second premierement dit ode commença l'an de nostre seigneur mil iiiixx viii (...) se dit neuf, et tint le siege onze ans, en aultre cronique se dit xii ans si vacqua le siege xvi iours. En ce temps flourit saint Anselme archevesque de Cantobrie premier abbe tres noble et esleue en lectres et en science ayme de dieu et les hommes”, „(...) aultre concille a Clermont en Auvergne ou moys de novembre ou il ordonna dire tous les iours les heures de nostre dame et que les iours des samedi fust son office faict solemnellement fut aussi exposee la misere de la sainte cite de Hirusalem la furent notez la honte et lopprobre que la se faisoit a Iesucrist et fut demande ayde” oraz „(...)se preparerent et offrirent pour aller venger les inivres saintes contre Iesucrist signez du signe de la croix et paix ensemble ferme composee et faicte par toutes terres chrestiennes partans de leurs terres nayant nul roy en toute celle multitude si non Iesucrist filz de dieu le vif. Et proposans rendre et remectre en la liberte le sepulchre de Iesucrist, grans temps estoit reduit en saintitude”, co odpowiada fragmentowi: „U r b a n u s I I

są rzeczywistym odpowiednikiem tekstu *Kroniki* Marcina Polaka w dziele Mamerota.

Na temat drugiej wyprawy krzyżowej Marcin Polak pisze w II księdze przy Eugeniuszu III¹³¹ oraz przy Konradzie II¹³², jak i w księdze III przy Henryku III¹³³. Mamerot relacjonuje przebieg tych wydarzeń w rozdziale 204 części II tomu pierwszego¹³⁴. Jak widać pisząc o tych samych wydarzeniach, które zamieś-

sedit annis 11, mensibus 4, et cessavit episcopatus diebus 16. Huius tempore dux Boamundus cum christianis recuperavit sepulchrum Domini. Sepultus in ecclesia Lateranensi. Circa hoc tempus de Mirrea civitate Licie iam destructa a civibus Barrensibus ossa beati Nicholai transferuntur. Hoc eodem tempore in Hispania Toletum, illarum parcium maxima urbium, per christianos a Sarracenis tollitur. Floruit etiam hoc tempore in Anglia Anselmus primo abbas, post Cantuariensis episcopus, in sciencia et vita mirabilis. Hic etiam papa primum concilium apud Claromontem celebrat, in quo statutum est, ut hore beate Virginis cotidie dicantur, officiumque eius diebus sabbatis sollempniter fiat. Annunciatur etiam in concilio Iherusalem capcio, christianorum oppressio, consilium queritur, auxilium imploratur. Idem papa concilio Turonis celebrato pene totum Occidentem provocat in Terre Sancte subsidium et maxime de regno Francie. Qui per terram et deinde per brachium sancti Georgii transeuntis inventa per revelacionem Christi lancea Antiochiam, Tripolim, Acon et pene totam Terram Sanctam cum Iherusalem ceperunt¹³¹, jaki znajduje sie w kronice Marcina przy biogramie papieża Urbana II, cyt. za J. Soszyński, *Wstęp...*, s. 188.

¹³¹ Marcin Polak, *Kronika...*, s. 193: „Hic a rege Ludovico in Franciam vocatus, cum ipsum transmarina cruce signasset”.

¹³² Marcin Polak, *Kronika...*, s. 193: „Hic Conradus rex in Frankenvort a sancto Bernardo cum cunctis pene principibus crucis caractere est insignitus, et illius temporibus socii peregrinationis super numerum multiplicantur. Nam de Lothoringia, Flandria et Anglia cum 200 pene navibus proficiscuntur. Conradus itaque imperator cum innumerabili multitudine peregrinationem aggressus, Yconium pervenit. Cui Ludovicus rex Francorum cum multa milicia per Ungariam descendens, ibidem advenit. Sed ibi propter dolum Grecorum, qui calcem farine miscuerant, multum detrimentum in hominibus passi sunt. Tandem ad Sanctam Terram pervenientes, multa bella gloriose gesserunt. Conradus vero rex, postquam rediit de ultra mare, moritur”.

¹³³ Marcin Polak, *Kronika...*, s. 187–189: „Item anno Domini 1147 ad instanciam Eugenii pape et beati Bernardi predicacionem rex Francie Ludovicus ab ipso cruce signatus et imperator Conradus cum maxima multitudine Gallicorum et Theotonicorum, alii per Pannoniam alii per mare usque ad Constantinopolim devenientes, aliter ipsis evenit quam speraverunt. Quoniam quidam ipsorum a Turcis capti, alii vero fatigacione, plerique fame et inedia consumpti sunt, ita quod imperator cum paucis vix rediit. Rex vero Ludovicus causa oracionis ut peregrinus in Iherusalem aliquantulum manens, ad propria rediit”.

¹³⁴ S. Mamerot 1503, t. I, cz. II, rozdz. 204, k. 120v-121v: „Le roy Conrard avec innumerable multitude sen entra au pelerinaige ou moys de may. Et comme il eust passe felicieusement le passage de Boffaire et se tourna sans conseil pour prendre ycome ses viandes et viures deffailans fut fort afflictionne et travaille de fain. Si sen retourna mais les Turcs le poursuyvirent tellement quil perdit moult de ses gens. Loys roy de France la iiiii lralende de iuing qui estoit la penthecoste entreprint et se mist a chemin a tout son armee pour faire son pelerinaige auquel apres ce quil eut trespasse Boffaire vint alencontre le roy Conrard avec peu de gens en sa compaignie si fut par luy receu ioyeusement. Et par aucune espace il ala avec luy, mais comme ycelluy Loys eust este evocque par lempereur de Grecz et eust esperance davoir ses nefz il se attendit en vain car lempereur les fist mener en Hirusalem”.

cił Marcin, Mamerot opisuje je całkiem odmiennie. Kładzie akcent na związki i relacje króla Francji z Bizancjum i jego cesarzem. Tym samym raz jeszcze podkreśla łączność Franków z cesarstwem wschodnim, które odziedziczyło po Rzymie władze imperialną i stało się Nową Jerozolimą.

Temat wypraw krzyżowych Marcin porusza także w księdze III w biogramie Fryderyka I¹³⁵. Mamerot opisuje to w rozdziale 209 części II tomu pierwszego¹³⁶ oraz w następującym po nim rozdziale 211¹³⁷. Relacja Mamerota jest o wiele bardziej rozbudowana i zajmuje znacznie więcej stron, niż opis Marcina Polaka. Francuski kronikarz stosuje odmienny układ i chronologię wydarzeń. Ponadto Mamerot silnie akcentuje potęgę turecką i okrucieństwo Saladyna, którym przeciwstawia walecznych krzyżowców Zachodu i cnoty władcy frankijskiego. Papież Innocenty III w Kronice Marcina Polaka jest zaledwie wzmiankowany¹³⁸.

¹³⁵ Marcin Polak, *Kronika...*, s. 195–197: „Eodem anno captum est sepulchrum Domini et eius crux a Saladino”, a także „(...) et postquam reconciliatus fuit Veneciis, pro emenda assumpto crucis caractere, per terram non per mare cum magna multitudine ad liberacionem Terre Sancte procedens, cum esset in Armenia, in parvo flumine submergitur. Filius autem eius, quem tunc secum duxerat, corpus ipsius detulit usque Tyrum ibique sepulto, cum Ptolomaidem obsideret, obiit obieruntque pene omnes nobiles, qui eodem tempore cum Philippo rege Francie et Richardo rege Anglie cum maxima multitudine transfretaverant”.

¹³⁶ S. Mamerot 1503, t. I, cz. II, rozdz. 209, k. 124r: „L’an de nostre seigneur mil cent quatre vings dix et sept sourdit la lamentable perturbaciones parties doultrement car Salhadin le grant tirant avec grant ost et gens innumerables entra en Galice et assiega la cite de Chibere, pour laquelle cause Guy roy de Ierusalem les templiers et hospitalliers evesques et nobles du roy aulme sassemblerent et allerent a lencontre des ennemys. (...) Les choses ainsi faictes Salhadin assiega Acre qui est Tholomayde et dedens deux iours luy fut rendue par ceulx de dedens par accord et apres ce les Turcs entre prindrent et contendirent de prendre les aultres cites combien que apeine nen prinrent ilz pas une par force car toutes les aultres se rendirent incontinent et bref toute la region trembloit cabelle estoit destituee et desolee de ses deffendeurs. Celuy Salhadin (...) sontribut vivre et morir et a ceulx qui sen vouloient departir il leur octroya sevre conduite”.

¹³⁷ Tamże, rozdz. 211, k. 125r: „Les Turcs firent au temple grant reverence car aussi selon leur coustume et loy ilz ont accoustume de le honnourer anciennement le patriarche Eraclé le clergie et le peuple des monasteres de diverses ordres sen allerent et deppartirent de Hierusalem et aussi fut commande a ceulx qui estoient sur les murs reclus vacans en abstinences et oraisons quilz sen alassent et parsque tous les latins delaisserent Ierusalem”, (...) „Le quatorziesme iour doctobre qui estoit le xiiii iour du siege de venredi fut comme il appert la saincte cite de Ierusalem donne et rendue aux Turcs, et incontinent par le commandement de Salhadin”.

¹³⁸ Marcin Polak, *Kronika...*, s. 198: „Anno vero pontificatus sui 17, mense Novembris in basilica Lateranensi, que Constantiniana vocatur, celebratum est concilium generale. Pro subsidio Tere Sancte et pro statu universalis ecclesie multa utilia statuta sunt ibi promulgata. (...) Demum cum propter subvencionem Terre Sancte inter Pisanos et Ianuenses et Lombardos pacem facere intenderet in itinere ad hoc constitutus, apud Perusium est defunctus ibique in ecclesia sancti Laurentii tumulatur, et cessavit papatus per unum diem”. Ponadto pod biogramem cesarza Henryka V w księdze trzeciej Marcin Polak pisze: „Anno Domini 1200 capta est Constantinopolis a Francis et Venetis, et Balduinum comitem Flandrie in imperatorem constituerunt”. Zdarzenia te u Mamerota

W tym przypadku relacja Mamerota pokrywa się z *Kroniką* papieży i cesarzy.

Na temat piątej wyprawy krzyżowej, która miała miejsce za pontyfikatu Honoriusza III oraz Grzegorza IX, Marcin Polak pisze w biogramach papieży Honoriusza¹³⁹ oraz Grzegorza¹⁴⁰, a także cesarza Fryderyka II, który popadł w konflikt z papieżem¹⁴¹. W *kronice* Mamerota piąta krucjata zajmuje wiele miejsca¹⁴². Całkowity opis powyższych wydarzeń jest u niego bardzo rozbudowany i zajmuje rozdziały 216 i 217, a także częściowo rozdział 218 części II tomu pierwszego. Jednakże relacja Mamerota, mimo że traktuje o tych samych wydarzeniach, dość istotnie różni się od *Marcinowej*.

Na temat szóstej wyprawy krzyżowej Marcin Polak pisze w biogramie króla Francji Ludwika Świętego¹⁴³. W relacji Mamerota o wyprawie z 1248 r. czytamy w rozdziale 234 części II tomu pierwszego¹⁴⁴. Także w tym ustępie *kroniki* Mamerot pisze to samo, co Marcin, jednak nie w ten sam sposób.

Ponadto w rozdziale 234 części II tomu pierwszego Mamerot pisze o siódmej wyprawie krzyżowej, która, podobnie jak poprzednia, podjęta była przez Ludwi-

przedstawiane są następująco: „L'an de nostre seigneur mil deux cens et quatre Constantinople fut prins apr les francoys et venissiens et fut constitue et saint emperuer Bauldouyn conte de Flandres la quelle prinse croioient point les habitans tant pour la force de la cite que pource quil estoit prophete quelle ne seroit point prinse que par langue et ne croioient point quelle deust estre prinse par hommes mais quilz se trouverent estre deceuz, car ilz trouverent et veirent que ung ange estoit painct contre le mur ou lieu par lequel les francoys entrerent et la prinrent”.

¹³⁹ Marcin Polak, *Kronika...*, s. 198–200: „Hic in basilica sancti Petri Fredericum regem Sicilie in imperatorem Romanorum coronavit. Huius tempore christiani Damiatam ceperunt, sed Sarraceni fortuito casu contingente eam postea recuperaverunt”.

¹⁴⁰ Tamże. Marcin podaje: „Hic Gregorius cum ab imperatore, qui tunc ex magna parte patrimonium ecclesie occupaverat, in Urbe obsideretur, videns etiam pene omnes Romanos per pecuniam corruptos esse, excipiens capita apostolorum et processionem a Laterano usque ad Sanctum Petrum faciens, animos Romanorum sic revocavit, ut pene omnes contra imperatorem cruce signarentur”.

¹⁴¹ Marcin Polak, *Kronika...*, s. 201: „Hic imperator cruce dudum signatus durante sententia excommunicationis mare transivit, maiorem desolacionem Terre Sancte quam consolacionem relinquens”.

¹⁴² S. Mamerot 1503, t. I, cz. II, rozdz. 216, k. 126v i nn: „En celluy an qui fut l'an de nostre seigneur mil deux cens et dixsept fut assemble lost de nostre seigneur en Acre avecques les roys de Hirusalem de chypre de Hongrie et les ducz d'Anthioche et de Baviere et plusieurs francoys et germaniens. Et en retournant les hongres aucuns tirerent en egipte et prindrent dannecte si perirent tant par lespee comme de fain quatre vings mille Sarrasins”.

¹⁴³ Marcin Polak, *Kronika...*, s. 205, 207: „Huius tempore anno Domini 1248 Ludovicus rex Francie transfretavit ultra mare habuitque letum principium, sed tristem exitum. Intrando enim terram transmarinam cepit Damiatam. Sed post paululum pene omnibus suis amissis, captus fuit, licet volente Deo restitutus”.

¹⁴⁴ S. Mamerot 1503, t. I, cz. II, rozdz. 234, k. 138r-139v: „L'an de nostre seigneur mil deux cens quarante et huit Loys roy de France apres dit saint Loys avecques deux de ses freres cestassavoir Robert conte d'Arthois. Et Charles conte d'Aniou et leurs femmes vint a Aigues mortes pour passer la mer avec moult grant chevalerie”.

ka IX w 1270 r.¹⁴⁵ Opisowi temu odpowiada ostatni zapis w kronice Marcina w księdze III dotyczący Ludwika Świętego¹⁴⁶. Marcin Polak przedstawił bardzo rozbudowany opis śmierci króla Ludwika, jego syna i towarzyszące temu okoliczności, Mamerot przeciwnie. Jak widać w przypadku sytuacji niesprzyjającej Francji, jej chwale i potędze lub też jest niekorzystnej dla francuskiej myśli politycznej, Mamerot ogranicza się zaledwie do lapidarnej wzmianki. Tam, gdzie sytuacja jest odwrotna, tzn. spłot zdarzeń jest korzystny dla Francuzów, Sébastien puszcza wodze retoryki. Podczas gdy Marcin Polak podaje wydarzenia dotyczące Francji tylko z kronikarskiego obowiązku, w sposób rzeczowy i konkretny, Mamerot zasadniczo spotęgowuje i rozbudowuje.

W przeciwieństwie do Marcina Polaka Mamerot wiele miejsca w swej kronice poświęca poszukiwaniu i odnajdywaniu ciał świętych męczenników, a także artefaktów związanych z kultem relikwii Męki Pańskiej, zapoczątkowanym już w starożytności, co opisywali zarówno Euzebiusz z Cezarei jak i Sokrates Scholastyk. W ich relacjach przedstawione zostały wydarzenia związane z odnalezieniem przez św. Helenę nie tylko Golgoty, lecz także krzyży, do których przybici byli Jezus i dwaj łotrzy¹⁴⁷. Bez mała identyczną relację przedstawia Mamerot w rozdziale 42 części II tomu pierwszego swej kroniki (i powtarza ją w *Pas-sages d'Outremer*). We fragmencie poświęconym oblężeniu Antiochii w 1098 r. podczas I wyprawy krzyżowej Mamerot opisuje, jak zamknięci w mieście i oblegani przez Turków krzyżowcy „cudownie” odnaleźli włócznię, która przebiła bok Chrystusa, w konsekwencji czego uniesieni euforią pokonali Turków Seldżuckich¹⁴⁸. Równie barwnie i obrazowo Mamerot opisuje flotę u wybrzeży Konstantynopola, kiedy to podczas czwartej wyprawy krzyżowcy splądrowali Konstantynopol i wywieźli z niego wiele relikwii.

W chwili gdy Marcin Polak tylko wzmiankuje fakty, takie jak odnalezienie grobów (np. św. Cecylii czy Saturnina¹⁴⁹), Mamerot przeznaczona na to wydarzenie wiele miejsca, a jego relacja nacechowana jest silnymi emocjami. Poświadczą to m.in. np. passus o odnalezieniu ciała św. Cecylii¹⁵⁰. Zastosowany przez Mame-

¹⁴⁵ S. Mamerot 1503, t. I, cz. II, rozdz. 234, k. 138r-139v: „et ainsi comme par ung moys ilz y eussent tenu le siege par loccult et secret iugement de dieu une maladie se frappa griesment en lost par laquelle premier mourut le filz du roy Iehan conte de Nevers et apres luy le legat cardinal evesque d'Alban. Apres ce la veille saint Berthelley mourut le Benoist roy saint Loys”.

¹⁴⁶ Marcin Polak, *Kronika...*, s. 205–207.

¹⁴⁷ Należy tu podkreślić, że w piętnastowiecznej Francji *Historia Kościoła* Sokratesa Scholastyka mogła być znana tylko z oryginalnej wersji greckiej.

¹⁴⁸ K. S. Latourette, *A History of the Expansion of Christianity*, t. 1, Michigan 1971, s. 41, 63, 72, 80, 87, 101, 105, 193.

¹⁴⁹ Marcin Polak, *Kronika...*, s. 120.

¹⁵⁰ S. Mamerot 1503, t. I, cz. II, rozdz. 127, k. 97r: „Il trouva le corps de sainte Cecille par revelacion, et aussi de son espoux Valerien. Et les linceulx encores tous couvers du sang des martirs et avec ce les corps des martirs saint Tyburce, saint Maxemy et vrbain toutes lesquelles reliques

rota zabieg poświadcza raz jeszcze jak niezwykle istotne znaczenie dla polityki francuskiej i jej aspiracji imperialnych stanowiły relikwie i jak gorliwie starano się je sprowadzić do Francji, traktując je jako element nowo kształtującej się teologii politycznej ówczesnej Francji, choć najistotniejszym kultem cieszył się tam święty Dionizy Męczennik¹⁵¹, pierwszy biskup Paryża, który został uznany za patrona kraju¹⁵².

Dlatego też kiedy w II księdze *Kroniki* oraz w księdze imperatorów w okresie władzy Ludwika i Lotara¹⁵³ Marcin jedynie wzmiankuje, że za czasów Domicyjana św. Klemens wysłał Dionizego Aeropagitę wraz ze św. Lucjuszem i innymi do Galii¹⁵⁴, na temat ten u Mamerota odnajdujemy rozbudowany fragment mówiący o męczeństwie biskupa Aleksandrii św. Dionizego za czasów papieża Korneliusza¹⁵⁵, jak i fragment, w którym powołując się na Marcina wzmiankuje papieża Dionizego¹⁵⁶. Jednakże ani w biogramie cesarza Klaudiusza, ani przy Klaudiuszu II Gockim, w swej kronice Marcin nic nie pisze na ten temat¹⁵⁷. Odnosnie Dionizego Mamerot pisze, że ten święty za życia był papieżem, został

revelees par sa propre main il ensevelit et colloqua de dens Romme en leglise sainte Cecille. Il fist aussi une alle au corps de saint Pierre pres de lautel. Et enicelle il colloqua et mist le corps saint sixte pape. Il repara leglise de sainte Praxede et aussi institue le monastere des moynes Grietz, et mist eniceluy innumerables corps sains quil print en cymitieres”. W podobny sposób Mamerot pisze na temat ciała św. Saturnina: „En celuy an furent trouvez a Tholozze empres le sepulchre de saint Saturnin quatre sains sepulchre en nonnes doctobre. Cestassavoir saint Silve saint Hylaire saint Honore et saint Pol martirs”.

¹⁵¹ H. Hoever SOCist, *Żywyty świętych Pańskich*, przekład Z. Pniewski, Olsztyn 1983, s. 367; H. Fros, F. Sowa, *Księga imion i świętych*, T. 2, Kraków 1997, s. 38–39; G. Duchet-Suchaux, *La Bible et les saints, Guide iconographique*, Paris 1990, s. 109.

¹⁵² J. Soszyński, *Sacerdotium...*, s. 176, 183–185.

¹⁵³ Marcin Polak, *Kronika...*, s. 167: „Hoc tempore legati Michaelis imperatoris Constantino-politani tulerunt imperatori Ludovico inter cetera munera; libros sancti Dionisii, qui cum magno gaudio sunt recepti”.

¹⁵⁴ Marcin Polak, *Kronika...*, s. 111: „Huius tempore passus est Dionisius Ariopagita cum sociis suis et sanctus Lucianus beati Petri apostoli discipulus, quos sanctus Clemens coniunxerat mittendo in Gallias”.

¹⁵⁵ S. Mamerot 1503, t. I, cz. II, rozdz. 26: „Decius estant persecuteur des chrestiens se dormirent en epheson les Sept dormans et souffrirent martire. Saint Alexandre evesque de Iherusalem, saint Gabille evesque d’anthioche et saint Denis evesque d’Alexandrie. Quans hommes saintz habit ans es desers et montaignes perirent de fain, soif, froit, langueur et autres masaifes et furent tuez par larrons et Bestem, certes nous ne pouons pas declairer”.

¹⁵⁶ S. Mamerot 1503, t. I, cz. II, rozdz. 30, k. 45v: „Denis de Monachere commença l’an de nostre seigneur deux cens soixante et quatre et tint le siege deux ans trois moys selon les croniques damase pape et Martin, si vacqua le siege huyt iours. Il divisa les parroisses en la cite et ordonna et constitua prebstres aux tiltres, donnant a chescun sa chescune, cest a entendre sa limite pour recevoir les repentans a baptesme. Il fut martire”. Ponadto Mamerot dodaje że Dionizy został pochowany na cmentarzu Kaliksta oraz że miało to miejsce w kalendy stycznia za panowania cesarza Klaudiusza: „et ensevely ou cymetiere Calixte”.

¹⁵⁷ Marcin Polak, *Kronika...*, s. 107, 109, 123.

umęczony w ósme kalendy w Rzymie przy Drodze Apijskiej¹⁵⁸. Fragment ten jednoznacznie wskazuje, że Mamerot utożsamia i myli św. Dionizego z papieżem Dionizym.

Niezwykle istotnym jest zapis, który Mamerot zostawił w rozdziale poświęconym cesarzowi Herakliuszowi: *mais Eracle fut en ce deceu, car les gens circoncis furent les Sarrazins et non pas les iuifz car chescun deulx garde sa circoncision, et aussi celuy en rebellerent contre lempire et gasterent Sirie pour doute desquelz fut apporte en constantinople la sainte croix par les chrestiens de Hierusalem de laquelle la plus grant partie fut apres grant temps. Cestassavoir l'an de nostre seigneur mil ii c lxxvii translatee en la sainte chapelle a paris a l'instance du tres chrestien roy de France saint Loys*¹⁵⁹. Co w wolnym tłumaczeniu może brzmieć: (...) *Ale Herakliusz zawiódł się, albowiem wśród obrzezanych byli Saraceni, nie tylko Żydzi. Zbuntowali się przeciwko cesarstwu i pokonali Syrię, z którego to powodu Krzyż Pański został przeniesiony z Jerozolimy do Konstantynopola, gdzie większa Jego część była tam bardzo długo. To znaczy w roku pańskim 1267 relikwia ta była przeniesiona do kaplicy Saint Chapelle w Paryżu przez chrześcijańskiego króla Ludwika Świętego (...)*. W tym kontekście Ludwik Święty stawał się nie tylko ideałem władcy chrześcijańskiego i wzorem do naśladowania, lecz co o wiele istotniejsze plasował się również jako Nowy Herakliusz, wprowadzający kult relikwii pasyjnych. Zatem Paryż zamieniał się w Nową Jerozolimę, a sami Francuzi jawili się, za sprawą uroczystości związanych z translacją, Narodem Wybranym. Idea ta była na tyle nośna i oczywista dla całej chrześcijańskiej Europy, że średniowieczni kronikarze uważali, że czyn ten powtarza dzieło zarówno Herakliusza, jak i Ludwika Świętego¹⁶⁰, przyrównując Ludwika IX do króla Dawida wprowadzającego Arkę Przymierza do Jerozolimy¹⁶¹.

Konkludując można stwierdzić, że zasadniczo zarówno relacje Marcina Polaka, jak i Sébastiena Mamerota dotyczące wypraw krzyżowych i najważniejszych wydarzeń z nimi związanych są w większości przypadków podobne. Jednakże, o ile w *Kronice* Marcina znajduje się o wiele więcej szczegółów dotyczących tła epoki, a także widać wyraźną próbę zdystansowania się historiografa do ukazanych zdarzeń, to relacja Mamerota jest o wiele bardziej emocjonalna i dobitnie podkreśla wszelkie ważne, a także pomniejsze fakty dotyczące strony francuskiej,

¹⁵⁸ S. Mamerot 1503, t. I, cz. II rozdz. 30, k. 45v: „vsuart escript ou martirologue la hutiesme lralende de ianvier en la voye apie. La disposicion de saint Denis pape se de monstra clerement soubz Claude empereur”.

¹⁵⁹ S. Mamerot 1503, t. I, cz. II, rozdz. 92, k. 80v.

¹⁶⁰ Mateusz Paris, *Historia Anglorum*, t. II, s. 446, t. III, s. 302 za J. Pysiak, *Król i korona cieniowa: kult relikwii we Francji Kapetyngów*, Warszawa 2012, s. 314–315 (dalej cyt. jako J. Pysiak, *Król...*).

¹⁶¹ Gerard de Saint-Quentin, *Translatio Sancte Corone, Exuviae*, s. 102–103; za J. Pysiak, *Król...*, s. 316.

które można by interpretować na jej korzyść zarówno pod względem militarnym, jak i obyczajowym, a także etycznym i moralnym. Mimo że Marcin żył w epoce wojen krzyżowych i pozostając na służbie papieża niejako sam bezpośrednio brał udział w tych wydarzeniach, w swojej relacji wydaje się być o wiele bardziej obiektywnym uczestnikiem zdarzeń i historykiem, zdecydowanie apelując do racji rozumowych. Relacja Sébastiena, który żyjąc prawie dwieście lat po opisywanych przez siebie zdarzeniach, przez co powinien mieć daleko większy do nich dystans, de facto odwołuje się do tzw. racji serca. Poprzez to niewątpliwie jego proza ożywa i intryguje odbiorcę, ale i traci walor obiektywizmu. Ponadto język i styl narracji Mamerota, w którym występuje namnożenie przymiotników, rozbudowane porównania i paralele do świętych, a także cnót, zalet i szlachetnych uczynków niezwykłych postaci historycznych, biblijnych i mitologicznych, wyraźnie wskazują, że Mamerotowi brakuje dystansu do poruszanych w dziele kwestii. Wszystko to sprawia, że praca Sébastiena nosi cechy dzieła, które ma na celu kreować i propagować jak najbardziej korzystny wizerunek Francji i stanowić alegorię jej historii. Zatem w swej istocie jest dalekie od idei pracy Marcina Polaka, która choć propagowała polityczną ideologię papieństwa, to czyniła to w sposób znacznie bardziej subtelny.

***La cronique martiniane* Mamerota a kroniki Marcina Polaka i Martina Gallicusa**

Ilościowe proporcje treści *Kroniki papieży i cesarzy* zawarte w pierwszym tomie kroniki Mamerota, odpowiadające chronologicznie dziełu Marcina, ukazują przedstawione poniżej dane uzyskane poprzez kwantyfikacyjne badanie statystyczne. Zostało ono przeprowadzone po to, aby jak najbardziej bezstronnie rozważyć i rozpatrzyć tę kwestię, ustalając rozkład cechy badanej w całym dziele. Cechę badaną stanowiła treść *Kroniki papieży i cesarzy* Marcina Polaka, natomiast *Croniques martiniennes* Sébastiena Mamerota stanowiła badaną całość. Zastosowana metoda polegała na obliczeniu ilości wyrazów, ilości znaków bez spacji, a także ilości znaków wraz ze spacjami w wybranych fragmentach, to jest w pierwszej części tomu pierwszego oraz w poszczególnych rozdziałach części drugiej – aż po rok 1276 dzieła Mamerota, odpowiadających treściowo *Kronice papieży i cesarzy* Marcina Polaka.

W badanych fragmentach *Croniques martiniennes* znajduje się 148.591 słów. W tej ilości zawarty jest 41.450 słów pochodzących z *Kroniki papieży i cesarzy*. Zatem procentowa zawartość dzieła Marcina Polaka w kronice Mamerota wynosi w przybliżeniu 28%.

Podobnie określono ilość znaków bez spacji jako zawartość badanej cechy (*Kroniki* Marcina Polaka) w całości treści dzieła Sébastiena Mamerota. Całość treści wynosi tu 661.817 znaków bez spacji. W tym ilość znaków bez spacji ba-

danej cechy jest równa 227.455. Zatem wynik zawartości procentowej znaków bez spacji badanych dzieł wynosi w przybliżeniu 32%. Analogiczną procedurę przeprowadzono dla znaków ze spacjami. Całkowita ilość znaków ze spacjami w opisywanym fragmencie to 885.442, podczas gdy ilość znaków ze spacjami jako zawartość badanej cechy to 294.583. Oznacza to, że procentowa zawartość tekstu Marcina Polaka w tekście Mamerota w przeliczeniu na znaki ze spacją wynosi w przybliżeniu 33%.

Różnica pomiędzy procentową zawartością dzieła Marcina Polaka w kronice Mamerota, a procentową zawartością znaków bez spacji badanych dzieł wynosi nieco ponad 3%. Różnica pomiędzy procentową zawartością dzieła Marcina Polaka w kronice Mamerota a procentową zawartością znaków ze spacjami to nieco ponad 4%. Uzyskane wyniki są koherentne ze sobą i mieszczą się w granicach błędu statystycznego. Co zatem idzie udowadniają, że niewiele więcej, niż tylko około jedna trzecia dzieła Mamerota pochodzi od Marcina Polaka. Z uwagi na fakt, że Mamerot sam przyznaje, że w swojej pracy posiłkował się dokonaniem wielu innych autorów (z których zaledwie 7 udaje się zidentyfikować z imienia), a także, że jego praca sięga aż po 1394 r. w tomie pierwszym i 1500 r. w tomie drugim, czyli znacząco wykracza poza rok 1278 stanowiący datę śmierci Marcina Polaka, należy przyjąć, że *La cronique martiniane de tous les papes* nie stanowi wiernego przekładu oryginalnej kroniki *Kroniki papieży i cesarzy* Marcina Polaka na język starofrancuski, aczkolwiek ponad wszelką wątpliwość tym właśnie dziełem była inspirowana. Przeprowadzone badanie wykazało ponadto, że dzieło Mamerota stanowiące kompilację opartą w znacznej mierze na pracy Marcina Polaka nie jest *par excellence* odpowiednikiem kroniki Marcina Polaka, za to bezsprzecznie należy do typu kronik określanych jako martyniańskie.

W wydanym w 1574 r. dziele *Gallicusa* poczesne miejsce wśród dodanych przez autora uzupełnień zajmuje *Speculum historiale* Wincentego z Beauvais¹⁶². Na to samo dzieło Wincentego powołuje się w swojej pracy Mamerot, wskazując je jako jedno z głównych źródeł, z których czerpał materiał do interpolacji¹⁶³, co może oznaczać kopiowanie przez Sébastiena pracy *Gallicusa*.

Poniższe tabele obrazują traktowanie tekstu kroniki Marcina Polaka przez *Gallicusa* i Sébastiena Mamerota.

¹⁶² T. A. Archer, *Vincent of Beauvais*, [w:] *Encyclopædia Britannica*, wyd. 11, Cambridge 1911, t. 28, s. 90–91.

¹⁶³ Mamerot 1503, t. I, cz. II, rozdz.14, k. 42r: „[...] Damase pape met en sa cronique Saint Anicet, apres Saint Yginus et Saint Anicet Saint Piteux, mais selon les croniques Vincent et Martin [...]”.

Tabela nr 1. Opis królestwa Babilonii u Marcina Polaka, Gallicusa i Sébastiena Mamerota na podstawie wybranych wydarzeń z dziejów Mezopotamii jako jednego z czterech królestw przedchrześcijańskich

<p>Marcin Polak <i>Kronika papieży i cesarzy</i></p>	<p>Gallicus <i>Kronika</i></p>	<p>Sébastien Mamerot <i>Croniques martinianes</i></p>
<p>1. Item sicut a primo anno imperii Nini quosque a Semiramide Babilonia tempore Abrahe instaurari cepit fluxerunt anni 64, sic a primo anno Prochi, quo regnare cepit, usque ad conditionem Urbis, que facta est a Romulo, fluxerunt anni similiter 64. Cuius Babilonie casum et excidium rex Cyrus fecit tempore Esdre et Zacharie prophete.</p> <p>De destructione Babilonis. Nam cum Cyrus orientem magna ex parte subiecisset, ad Babyloniam, que aliis civitatibus opulentior fuit, accessit; sed Eufrates et alius fluvius sibi obstitit. (...) Et plura alia mirabilia de ipsa scribit Orosius.</p> <p>De tempore quo Roma incepit. Tempus quo Roma incepit fuit postquam fluxerunt a creatione orbis anni 4484, anno post eversionem Troie 454, quando regnavit in Iudea rex Achaz.</p>	<p>1. Item sicut a primo anno imperii Nini quosque a Semiramide Babilonia tempore Abrahe instaurari cepit fluxerunt anni 64, sic a primo anno Prochi, quo regnare cepit, usque ad conditionem Urbis, que facta est a Romulo, fluxerunt anni similiter 64.</p> <p>De regno Babiloniae in speciali</p> <p>Secundum Eusebium, anno primo Abrahæ, qui fuit a diluio annus 293, primus rex Assyriorum Ninus Beli filius imperii sui annum 43 agebat; post quem vxor eius Semiramis regnauit, deinde filius eius Zameis, post quem regnauerunt 37 reges numero. (...) Et plura alia mirabilia de ipsa scribit Orosius.</p> <p>Arx enim I. capitolum illius vrbis est turris quæ aedificata est post diluuium; in altitudine tria milia dicitur habere passuum, paulatim delata in angustias coarctata, ibi sunt templa marmorea, auree statue platee lapidibus auroque fulgentes. Sed Babilonia post fuit in desrertum redacta. Nam illa Babilon, que modo colitur, a Cambiso Ciri filio condita est in Egipto.</p>	<p>1. Et ainsi comme en premier an que commença a regner Procas jusques a la foundation et ediffiement de la cite de Romme qui fut faite par Romule eut 64 ans laquelle Babilone fut puis destruite par Cyrus roy de Perse ou temps Esdras et Zacarie prophete. Ainsi que cy après sensuit. Car ainsi que Cyrus eut subiuguee et mise a sa seigneurie grant partie d'Orient l'i s'en a la tout grans gens vers la cite de Babilonne laquelle estoit en celuy temps sur toutes autres citez tres riche et habondant de tous biens.(...) Et avoit cent portes darrain en front en la circuite diceulx murs estoit de quatre cens et quart vingts estades de tour a circuir le quel circuitement contenott quarante et ung mile a aler et plusieurs merveilles escript Orose dicelle cite.</p> <p>Le temps que Romme fut commence Chapitre ii</p> <p>Le temps que Romme fut commence fut après que furent passes depuis la creation du monde mil quatre cens quatre vingts et troys ans après la destruction de Troys quatre cens ciqante quatre ans.</p>

Źródło: Beata Just

W tabeli przedstawione zostały opisy królestwa Babilonii, które przekazali w swych kronikach Marcin Polak, Martinus Galicus i Sébastien Mamerot. Jak

łatwo dostrzec opisy wszystkich trzech kronikarzy różnią się między sobą. Najbardziej rozbudowany zarówno treściowo, jak i stylistycznie jest przekaz Gallicusa. Autor tej kroniki zdecydowanie przekazuje więcej informacji. Zakres poruszanej tematyki przez Sébastiena i Marcina Polaka w znacznej mierze się pokrywa. Uzyskane poprzez przedstawione zestawienie informacje udowadniają, że Gallicus w znacznie większym stopniu niż Mamerot odchodzi od pierwotnego tekstu *Kroniki papieży i cesarzy* Marcina, włączając do niego znaczące ilościowo i merytorycznie interpolacje, których autorstwo trudno jest zidentyfikować. Zostało one umieszczone przez niego w rozdziale pierwszym części pierwszej, zatytułowanym *De regno Babiloniae in speciali*.

Tabela nr 2. Opis początków Rzymu i towarzyszących temu okoliczności na podstawie wybranych fragmentów ich dzieł Marcina Polaka, Martinusa Gallicusa i Sébastien`a Mamerot`a

Marcin Polak <i>Kronika papieży i cesarzy</i>	Gallicus <i>Kronika</i>	Sébastien Mamerot <i>Croniques martinianes</i>
<p>3. Deinde regnavit Latinus, qui Latinam linguam emendavit; et Latini de suo nomine appellati sunt. Hii predicti reges regnaverunt 150 annis ante adventum Enee, de quo processerunt qui Romam post construxerunt.</p> <p>De personis a quibus Roma incepit. Persone a quibus Roma condita et denominata est a Troianis, id est ab Enea duce Troianorum, orginem habuerunt.</p>	<p>3. Deinde regnavit Latinus, qui Latinam linguam emendavit; et Latini de suo nomine appellati sunt. Hii predicti reges regnaverunt 150 annis ante adventum Enee, de quo processerunt qui post Romam construxerunt.</p> <p>Caput III: De personis a quibus Roma condita est</p> <p>Persone vero a quibus Roma condita est a Troianis, id est ab Enea duce Troianorum, orginem habuerunt</p>	<p>3. après Pirus regna Fanimus qui fut pere du roy Latin après luy regna Latin qui moult commenda la langue latin et les Latins sont appellez de son nom. Les roys devant diz regnerent cent et cinquante ans devant la venue de Eneas duquel descendent ceulx qui après edificierent Romme.</p> <p>Comment ceulx de Romme eurent commencement des Troyens Chapitre iii</p> <p>Ce personnes des quelz fut puis faicte Romme nommee et fondee eurent commencement des Troyens, C'est assavoir de Eneas duc des Rommains , après que Troyes fut prinse qui fut le tiers an que Abdon estoit iuge sur le peuple d'Israel. La quaele destruction de Troyes fut devant le dessfiement de Romme troyz cens xxx ans, car pource que Paris filz de tres noble et excellent Priam roy de Troyes revist Helaine en Grece et la mena a Troyes</p>

Zarówno Marcin jak i Gallicus ukazując pierwociny miasta i państwa Rzymu przedstawiają tożsame opisy zdarzeń. W pracy Mamerota opis jest zdecydowanie rozszerzony i zawiera o wiele więcej informacji dotyczących języka jakim posługiwali się Rzymianie, a także wątek ojca Latinusa – Fatimusa, niewystępujący u pozostałych dwóch kronikarzy. Ponadto Mamerot podaje dodatkowe informacje dotyczące historii porwania Heleny przez Parysa, syna króla Troi. Opisu tego nie ma ani w dziele Marcina, ani u Gallicusa. Dodatkowo Sébastien Mamerot usiłuje zastosować chronologię względną w opisie powyższych zdarzeń.

Zestawione powyższe cytaty, pochodzące z dzieł wszystkich trzech kronikarzy, wyraźnie dokumentują, że Mamerot wprowadza istotną interpolację do dzieła Marcina. Uzupełnienie jakiego dokonał Mamerot dotyczy zarówno czasów przedrzymskich i protoplastów samych Rzymian. Z uwagi na fakt, że kronika Mamerota powstała w II połowie XV w., zatem w czasach kiedy *imperium* od wieków zostało przeniesione z Franków na Niemców, ukazanie powyższego w dziele Mamerota może dowodzić nie tylko pamięci o potędze państwa Franków w epoce Renesansu, lecz także prób wskrzeszenia świetności zromanizowanych Germanów¹⁶⁴. Fakt umieszczenia przez Mamerota w jego *Croniques martinianes* 24 rozdziałów poświęconych chwale Trojan, tj. treści których nie ma u Marcina, zdaje się to potwierdzać¹⁶⁵. Konstatacja ta po raz kolejny potwierdza tezę, że pisarstwo Mamerota miało za cel propagowanie idei profrancuskich.

Opisując dzieje Juliusza Cezara zarówno Marcin, jak Gallicus i Mamerot piszą o jego wojnie z Gallami, a także o zniszczeniu Trewiru i budowie mostu na Renie. W tych kwestiach wszyscy trzej historiografowie są zgodni. Także wszyscy trzej w swoich dziełach w tym miejscu umieszczają dodatkowo historię konfliktu Cezara z Pompejuszem i wyprawę Juliusza do Hiszpanii. Jednakże Gallicus pomiędzy wyprawy Cezara do Galii i Hiszpanii wprowadza interpolację dotyczącą nauki, sztuki i obyczajowości starożytnego Rzymu. Mamerot, podobnie jak Marcin, nie umieszcza podobnej informacji. Należy jednak zauważyć, że pisząc: *Et comme valentinien les assaillit souveneffois et ne les peut vaincre il les apella francoys en latin comme feroces qui est terrible en francoys, sur eulx estoient princes marchomire filz de priaz et Simon filz d'Anthenor, d'autres dient ung peuple a la departie de la destruction de Troyes savoir este divise en deux l'une partie a franco duc de qui sont dis et denommez les francoys*¹⁶⁶, w części I tomu pierwszego, ukazującej protoplastów królów frankijskich, w istocie Mamerot w swoim dziele odnosi się do poruszanej przez Gallicusa problematyki. Przeniesieniu ośrodka władzy z jednej cywilizacji do drugiej towarzyszy idąca za nim translacja wiedzy i kultury. Aczkolwiek Mamerot nie pisze o tym wprost, to dodanie do oryginalnego dzieła Marcina 24 rozdziałów dotyczących historii cy-

¹⁶⁴ J. Soszyński, *Sacerdotium...*, s. 135–143.

¹⁶⁵ J. Soszyński, *Sacerdotium...*, s. 188–201.

¹⁶⁶ S. Mamerot 1503, t. I, cz. I, rozdz. 50.

wilizacji trojańskiej, a także 23 rozdziałów opisujących dzieje Aleksandra Wielkiego i połączenie ich wszystkich z początkami francuskiego bytu państwowego mówi o *translatio imperii et studii ad Gallos*¹⁶⁷.

Tabela nr 3. Rozbieżność z oryginalnym dziełem Marcina Polaka w kompilacjach Galliusa i Sébastiena Mamerota

Marcin Polak <i>Kronika papieży i cesarzy</i>	Gallicus <i>Kronika</i>	Sébastien Mamerot <i>Croniques martinianes</i>
<p>6. [ab Urbe condita 693] Cesar primum Gallos, multis per bellum prostratis, superat ac Treverorum civitatem vastat. Demum in Germaniam facto ponte super Renum transit. Post victoriam Gallorum Cesar Romam revertitur. Sed consilio Pompeii sicut decebat a Romanis non suscipitur. Negataque sibi ex erario pecunia, fractis foribus erarium spoliavit. Inde veniens Ariminum ad legiones, mox transiens Alpes, Massilliam et inde in Yspaniam contra Pompeianos processit.</p>	<p>6. [ab Urbe condita 693] Cesar primum Gallos, multis per bellum prostratis, superat ac Treverorum civitatem vastat. Demum in Germaniam facto ponte super Renum transiit.</p> <p><i>Eo tempore Marcus Porcius Cato stoicus philosophus agnoscitur; cum a Catone quaeretur quid maxime expeditur vitae familiari? Respondit: Bene facere. Quid secundum? Bene pascere. Quid tertium? Bene vestiri. Quid quartum? Arare.</i> (...) Sed consilio Pompeii sicut decebat a Romanis non suscipitur. Negataque sibi ex erario pecunia, fractis foribus erarium spoliavit. Inde veniens Ariminum ad legiones, mox transiens Alpes, Masilliam et inde in Yspaniam contra Pompeianos processit.</p>	<p>6. Cesar supedita premier les Gaules et les desconfit et degasta la cite de Treves. Apres fist faire ung pont pour passer le Rim et passa en Alemaigne. Apres la victoire des Gaules cesar retourna a Romme, mais par le conseil de Pompee comme on disoit il ne fut pas recue par les rommains, et pource que du tresor commun luy fut refuse argent pour payer les legions il entra a Romme et rompit le lieu ou on mettoit le tresor de Romme que on appelloit erarier et despouilla et distribua tout le tresor a sa volente. De la s'en vint en Armenie a ses legions qui luy attendoient, et incontinent les emmena avec luy et passa les mons des Alpes, et de la vit a Marseille et de la en Espagne contre les Pompeyens ou il les desconfit et enchaca.</p>

Źródło: Beata Just

Marcin Polak, Martinus Gallicus i Sébastien Mamerot w swych kronikach podają informację o kanonizacji polskiej księżnej, żony księcia Henryka Brodatego¹⁶⁸, Jadwigi Śląskiej, w Viterbo w 1265 r. Tekst tego fragmentu pracy Galliusa jest identyczny, jak u Marcina. U Mamerota zaś pojawia się jego wersja skrócona. Wszyscy trzej kronikarze datują to wydarzenie jednakowo tj. na czasy pontyfikatu Klemensa IV.

¹⁶⁷ J. Soszyński, *Sacerdotium...*, s. 188–201; J. Pysiak, *Król...*, s. 370–383.

¹⁶⁸ M. Kaganiec, *Święta Jadwiga – władczyni Śląska*, Katowice 1994, s. 5–7.

Tabela nr 4. Wątki polskie w kronice Marcina Polaka i kompilacjach Gallicusa i Sébastiena Mamerota

<p>Marcin Polak <i>Kronika papieży i cesarzy</i></p>	<p>Gallicus <i>Kronika</i></p>	<p>Sébastien Mamerot <i>Croniques martiniannes</i></p>
<p>22. [1265] Hic eciam papa canonizavit Viterbii in ecclesia fratrum Predicatorum sanctam Edwigam quondam ducissam Polonie, mire sanctitatis viduam, que inter alia commendabilia, cum canonizacio eius per plures annos differretur, ipsa procuratori in curia Romana, super eodem negocio cum esset in tristicia, per visum apparuit ac eum de expedicione negocii et eciam de die expedicionis certificavit.</p> <p>14. In terram ergo repositus, totus a muribus dilaceratus est et comestus. Idem legitur cuidam principi Polonie contigisse.</p>	<p>22. [1265] Hic eciam papa canonizavit Viterbii in ecclesia fratrum Predicatorum sanctam Edwigam quondam ducissam Polonie, mire sanctitatis viduam, que inter alia commendabilia, cum canonizacio eius per plures annos differretur, ipsa procuratori in curia Romana, super eodem negocio cum esset in tristicia, per visum apparuit ac eum de expedicione negocii et eciam de die expedicionis certificavit.</p> <p>14. In terram ergo repositus, totus a muribus dilaceratus est et comestus. Idem legitur cuidam principi Polonie contigisse.</p>	<p>22. [1265] Il canoniza a Viterbe saint Edigne vesac iadis conte de Pouille.</p> <p>Martin raconte aussi que durant la papalite de Gregoire dessus dicte avoit en Polonie ung duc lequel estant assis au disner fust merueilleusement assailly de grant nombre de souris et a aultre que a luy ne de mandoient riens.</p>

Źródło Beata Just

W swym dziele Marcin przekazuje także legendarną opowieść o królu Popielu i myszach. Jest ona dokładnie powtórzona w kronice Gallicusa, jednakże u Mamerota została rozbudowana i datowana na czasy pontyfikatu Grzegorza IV.

W kronice Marcina Polaka z oczywistych względów znajduje się znikoma ilość wiadomości dotyczących ziem polskich. Umieszczenie na kartach kroniki Marcina wiadomości dotyczących, kanonizowanej żony władcy i to w księdze poświęconej pontyfikom, w sposób oczywisty podnosiło rangę Polski i zwracało na nią uwagę. Mniej oczywiste, choć wytłumaczalne związkami z żywiołem polskim, jest nawiązanie do podania o królu Popielu. Jednakże zamieszczenie tej legendy w kronikach Gallicusa i Mamerota, którzy w miarę własnych sił i możliwości starają się podchodzić jak najbardziej krytycznie do źródeł swych kompilacji, niekiedy wprost polemizując z tekstem Opawczyka, jest kolejnym dowodem na to, że dzieło Marcina cieszyło się znacznym autorytetem jeszcze długo po śmierci autora.

Tabela nr 5. Swobodne traktowanie oryginalnego tekstu Marcina Polaka w kompilacjach Gallicusa i Sébastiena Mamerota

Marcin Polak <i>Kronika papieży i cesarzy</i>	Gallicus <i>Kompilacja antwerpska</i>	Sébastien Mamerot <i>Croniques martiniannes</i>
16. [1146] Huic redeunti ad Urbem clerus et populus Romanus cum magna leticia occurrit, cantans: <i>Benedictus, qui venit in nomine Domini!</i> Hic a rege Ludovico in Franciam vocatus, cum ipsum transmarina cruce signasset et concilium Remis celebrasset, rediit ad Urbem ibique in basilica beati Petri circa maius altare est sepultus	16. [1146] Huic redeunti ad Urbem clerus et populus Romanus cum magna leticia occurrit, cantans: <i>Benedictus, qui venit in nomine Domini!</i> Hic a rege Ludovico in Franciam vocatus, cum ipsum transmarina cruce signasset et concilium Remis celebrasset, rediit ad Urbem ibique in basilica beati Petri circa maius altare est sepultus	16. [1146] Pourquoi il passa deca les mons et s'en vint en France devers le roy Loys de la croix pour aler oultre la mer et eust celebre eng consile a Reims il sen retourna a Romme ou il fut receu en grant ioye et lysesse du clerge et du peuple disans <i>Benedictus qui venit in nomine Domini!</i>

Źródło: Beata Just

Pod datą 1146 w drugiej księdze swej kroniki Marcin Polak zamieszcza informację o tym, jak papież Eugeniusz III, błogosławiony przez lud Rzymu, wezwany został przez króla do Francji, gdzie nazaczył Ludwika VII krzyżem zamorskim, co oznaczało zobowiązanie króla do udania się na wyprawę krzyżową. Analogiczny fragment kroniki Gallicusa ma identyczne brzmienie. Ta sama informacja przekazana przez Mamerota ma odmienną formę, choć jest z nią tożsama w zakresie treści. Sébastien relacjonując przebieg zdarzenia zmienia konstrukcję tekstu. Polega ona na odmiennej kolejności poszczególnych zdań występujących na kartach dzieła Marcina. Oznacza to, że o ile Gallicus starał się maksymalnie wiernie oddać treść *Kroniki papieży i cesarzy*, to Mamerot odchodził od takiego założenia, choć zdecydowanie traktował pracę Marcina jako materiał źródłowy. Dlatego też w *Du toutes les papes...* bardzo często występuje zmiana kolejności szyku zdań *Kroniki* Marcina Polaka.

Jednocześnie porównując pracę Gallicusa i Mamerota można zauważyć sporą dozę zmysłu krytycznego Mamerota, co widoczne jest w konfrontowaniu przez niego źródeł, ocenianiu ich istotnej wartości i przedstawianiu przeciwstawnych opinii, które często nie są jednoznaczne¹⁶⁹. Widać to wyraźnie na przykładzie soboru z 787 r. W księdze drugiej dotyczącej pontyfików, Marcin jako miejsce siódmego soboru powszechnego, a drugiego nicejskiego mającego miejsce w 787 r., wymienia Konstantynopol¹⁷⁰. Natomiast w księdze trzeciej, opisującej imperatorów, podaje Niceę¹⁷¹. To samo zostało odnotowane w kronice Gallicusa,

¹⁶⁹ F. Duval, *La traduction...*, s. 201.

¹⁷⁰ Marcin Polak, *Kronika...*, s. 162.

¹⁷¹ Tamże, s. 165.

zarówno przy biogramie Hadriana I, jak i Konstancy VI¹⁷². Będąc najwyraźniej w rozterce Mamerot ogranicza się tylko do podania informacji o miejscu, w którym sobór ten miał miejsce. Tabela zamieszczona poniżej zamieszczona ukazuje opisywaną sytuację.

Tabela nr 6. Krytyczne podejście Mamerota do przekazywanych przez siebie treści na podstawie informacji na temat II Soboru Nicejskiego zamieszczonych w kronikach Marcina Polaka, Gallicusa i Sébastiena Mamerota.

Marcin Polak <i>Kronika papieży i cesarzy</i>	Gallicus <i>Kronika</i>	Sébastien Mamerot <i>Croniques martinianes</i>
9. [787] Huius tempore celebrata est 7 sancta synodus 300 episcoporum apud Constantinopolim; aliam synodum ipse papa Adrianus presente Karolo rege Rome celebravit, in qua fuerunt 353 religiosi episcopi et alii abbates et prelati.	9. [787] Huius tempore celebrata est 7 sancta synodus 300 episcoporum apud Constantinopolim; aliam synodum ipse papa Adrianus presente Karolo rege Rome celebravit, in qua fuerunt 154 religiosi episcopi et alii abbates et prelati.	9. [787] En ce mesme temps a Nycene fust celebree la septiesme synode de trois cens evesques, une aultre fust celebree a Romme de quoy cy apres se dira . Il institua aussi congragacin de moynes ou monastere saint Estienne pres de leglise saint Pierre

Źródło: Beata Just

W rzeczywistości II Sobór Nicejski, choć zebrał się w Konstantynopolu, przeniesiony został do Nicei. Tam też toczyły się jego obrady. Między 24 września a 23 października 787 r. uchwalono w Nicei 22 dyscyplinarne kanony zw. Nicejskimi¹⁷³ potępiające ikonoklazm. Zatem Marcin, aczkolwiek nie rozwinął tej kwestii, w żadnym razie nie popełnił błędu. Można zaledwie przypuszczać, że dla niego jako przynależącego do najwyższych kręgów duchowieństwa, kwestia ta nie wymagała żadnych wyjaśnień. Poprawnie przepisując za Polakiem właściwe dane Gallicus nie mógł popełnić błędu, niezależnie od tego czy wiedział o zmianie miejsca soboru czy też nie. Ostrożność Mamerota w przedstawianiu faktów związanych z miejscem soboru dobrze obrazuje rzetelność jego warsztatu, a także pośrednio informuje, że pisząc swą kronikę nie miał on ani dostępu do dokumentów soborowych ani też nie dysponował wykształceniem w zakresie historii Kościoła równym Marcinowi Polakowi. Jednocześnie fakt, iż Mamerot w swej pracy dokłada starań, aby jego przekład był nie tylko wierny tekstowo tłumaczonej treści, ale i nie zawierał merytorycznych błędów, świadczy nie tylko o wyjątkowej dojrzałości Sébastiena Mamerota jako tłumacza, lecz także i o jego

¹⁷² O. Jurewicz, *Encyklopedia kultury bizantyńskiej*, s. 274.

¹⁷³ *Concilium Universale Nicaenum Secundum. Concilium actiones I-III*, ed. Erich Lambert (Acta Conciliorum Oecumenicorum 2,3,1), Berlin-New York 2008; G. Dumeige, *Nicée II*, Paris 1978; A. Chastel, *Le concile de Nicée et les théologiens de la Réforme catholique*, s. 333-339; A. Boulenger, *Histoire générale de l'Église*, Vol. IV, Paris 1933, s. 190.

niezwykłym uznaniu dla oryginalnego dzieła. Tak wysoka jego ocena w oczach tłumacza, który w swoim dorobku, mógł się poszczycić tłumaczeniem *Romuleonu*, świadczy nie tylko o walorach dzieła Marcina, ale i o tym, że jego kronika jeszcze w okresie renesansu uznawana była za jedno z najwybitniejszych osiągnięć naukowych.

Zestawione w tabelach dane oraz omówione powyżej wnioski dobitnie wskazują, że kronika martyniańska Sébastiena Mamerota stanowi dzieło samo w sobie. Mimo że jej podstawą jest kronika Marcina Polaka, Mamerot przeorganizował oryginalny tekst, często odchodząc od jego treści, dodając liczne interpolacje, zmieniając szyk i kolejność zdań tekstu źródłowego. Te wszystkie i inne stosowane przez Mamerota zabiegi stylistyczne zręcznie i pomysłowo wprowadzały do tłumaczenia ideę *translatio imperii ad Gallos*¹⁷⁴, z którą związana była *translatio studii*.

Podstawę tekstu kompilacji Gallicusa stanowi *Kronika papieży i cesarzy* Marcina Polaka. Biorąc pod uwagę ilość znajdujących się w niej uzupełnień pochodzących zarówno ze *Speculum historiale* Wincentego z Beauvais, jak i innych źródeł, można zauważyć, że autor wykonał kolosalną pracę. Znacznie rozszerzył treść oryginału przy jednoczesnym zachowaniu jej pierwotnych proporcji, co w praktyce oznaczało idealne wyważenie wielkości wszystkich wprowadzonych interpolacji¹⁷⁵. Uważna lektura *La cronique martiniane...* każe sądzić, że Sébastien Mamerot zapewne znał dzieło Gallicusa, lecz posługiwał się także innymi źródłami i być może także sam skomponował niektóre fragmenty tekstu, które umieścił w swoim przekładzie kroniki Marcina.

W swej kronice martyniańskiej Gallicus poprzedzał dodane uzupełnienia formułami stanowiącymi ich introdukcje a następnie wprowadzał dany fragment bezpośrednio do treści rozdziału. „W tok narracji dodany fragment zostaje zwykle wprowadzony zwrotem określającym ramy czasowe zdarzenia typu: *hoc/eodem/eo tempore; eo quoque tempore; huius tempore; circa haec tempore; hiis temporibus.*”¹⁷⁶ Mamerot natomiast zapowiada wprowadzaną interpolację w następujący sposób: *Zostawię na krótko słowa mistrza Marcina i deklaruje, że nastąpi tu tylko niewielka wzmianka. Po zacytowaniu książki mistrza Guy de la Colompne o Trojanach powrócę do tekstu mistrza Marcina tam, gdzie skończyłem*¹⁷⁷. Początki fragmentów materiału historycznego Mamerot poprzedza często formułą: *En celluy temps*. Dlatego z uwagi na zupełnie odmienny dobór źródeł, a także

¹⁷⁴ J. Soszyński, *Sacerdotium...*, s. 135–143.

¹⁷⁵ E. Kamińska, *Kompilacja antwerska Kroniki Marcina Polaka*, Warszawa 1998, niepublikowana praca magisterska, IFK UW, s. 14.

¹⁷⁶ Tamże, s. 10.

¹⁷⁷ Mamerot 1503, t. I, cz. I rozdz. 3, k. 4r-v: „je laisseray ung pou le propos et maniere de proceder dicelluy maistre Martin, et en effect declaiceray et en brief les principaulx poins dicelle destruction. Selon ce que le raconte et recite monsieur maistre Guy de la Colompne en son livre dit aussi le Troyen et après retourneray au propos dicelluy maistre Martin ou j'ay lassie”.

różne sposoby wprowadzania ich w charakterze interpolacji można stwierdzić, że dzieło Mamerota nie jest wzorowane na rękopisach kroniki Gallicusa. Jednocześnie porównując prace obu kronikarzy można zauważyć sporą dozę zmysłu krytycznego Mamerota, co widoczne jest w konfrontowaniu przez niego źródeł, ocenianiu ich istotnej wartości i przedstawianiu przeciwstawnych opinii, które często nie są jednoznaczne.

O ile prawdopodobnym jest, że w doborze tematów interpolacji wprowadzonych do swej kroniki Mamerot mógł inspirować się kompilacją Gallicusa czerpiąc z niej gloryfikujące Francję wątki, to z pewnością nie ulegał swemu poprzednikowi w kwestii zastosowanych rozwiązań literackich i stylistycznych. Praca Mamerota zdecydowanie ukazuje bardzo specyficzny i wielce zindywidualizowany styl narracji autora, którego nie można pomylić z Gallicusem. Powyższe stwierdzenie uzasadnia porównanie wybranych fragmentów odpowiadających sobie wzajemnie tekstów dodanych w obu kronikach. Można zatem zakładać, że Mamerot w swym tłumaczeniu oparł się na *Kronice papieży i cesarzy* Marcina Polaka, a nie na pracy Gallicusa, chociaż korzystał oczywiście także z dzieł innych autorów, w tym i Wincentego z Beauvais. Sucha i rzeczowa narracja Marcina stanowi bowiem doskonały materiał wyjściowy do dokonywania w nim zmian zgodnych z zapotrzebowaniem odbiorcy.

Podsumowanie

Niezwykła ilość rękopiśmiennych odpisów najslynniejszego dzieła Marcina Polaka zachowanych do naszych czasów pozwala wnioskować o rzeczywistej ilości kopii tego dzieła, jakie z pewnością powstały i ze względów oczywistych nie zachowały się do naszych czasów. Wraz z upływem czasu kolejni kopiści oddalali się od litery autentycznego tekstu Marcina Polaka, usuwając bądź dodając zgodnie ze swymi potrzebami fragmenty oryginalnego tekstu, który doskonale nadawał się do takich zabiegów. Kompilacji bazujących na encyklopedii Marcina powstało wiele. Wszystkie tego rodzaju kroniki zostały objęte wspólnym mianem *Chronicae Martinianae*. Kroniki martyniańskie zaczęły powstawać i rozpowszechniać się od drugiej połowy XIII w.

Dostosowane do wymogów francuskich odbiorców dzieło Marcina zostało zaadaptowane za sprawą Marcina Gallicusa i cieszyło się znacznym uznaniem w XIV i XV w. Aby przekonać odbiorców, że przekazane im dzieło jest egzemplarzem pracy Marcina Polaka, Gallicus zachował pierwotny incipit oraz oryginalny wstęp dzieła. Podobne poczynania można stwierdzić w przypadku dzieła Sébastiena Mamerota w edycji Verarda z 1503 r.

Podobnie jak w przypadku Marcina Polaka, na temat Sébastiena Mamerota do naszych czasów zachowało się niewiele źródeł dokumentujących fakty z jego życia i twórczości. Wiadomo zaledwie, że był francuskim duchownym, uczonym oraz pisarzem, a zarazem tłumaczem na język starofrancuski *Romuleonu* Ram-

baldiego oraz *Kroniki papieży i cesarzy* Marcina Polaka. Sébastien Mamerot był zaufanym gubernatora Châtillon, Louisa de Laval, w służbie którego spędził większość swojego życia. To na jego zlecenie Mamerot pisał swoje samodzielne dzieła i dokonywał przekładów. Louis de Laval opowiedział się za Francją i jej poświęcił swe wysiłki dyplomatyczne i siłę oręża. De Laval wykorzystał również umiejętności i talent Mamerota w tym samym celu, czyniąc z niego niejako propagandzistę swojej polityki i chwały Francji, w tym własnego rodu.

Twórczość Sébastiena Mamerota przypada na drugą połowę XV w., który w znacznej mierze stał za późniejszą potęgą Francji. Sam Mamerot za sprawą swego dzieła w pewien sposób wpłynął na ów stan rzeczy. W swej kronice Mamerot umieszcza i akcentuje treści, które zawarte są w jego *Passages d'Outremer* i *Compendieuse Description de la Terre de Promision*. Aż trzykrotne umieszczenie tożsamyh sobie treści w różnych dziełach ewidentnie wskazuje na wagę podjętej problematyki w twórczości Mamerota. Są nimi *translatio imperii* oraz *translatio studii ad Gallos*.

Prace Mamerota poświadczają jak bardzo istotne dla rycerstwa, a przede wszystkim dla państwa francuskiego, były relikwie oraz jak wiele trudu, ofiar i pieniędzy poświęcano dla ich odnalezienia i sprowadzenia do Francji. Kult relikwii świętych i Męki Pańskiej nie wynikał z religijnej żarliwości, lecz był *par excellence* przejawem nowo kształtującej się teologii politycznej ówczesnej Francji. To właśnie ona domagała się przedstawiania Ludwika Świętego jako ideału władcy chrześcijańskiego i Nowego Herakliusza, co przeistaczało Paryż w Nową Jerozolimę a Francuzów w Naród Wybrany.

La cronique martiniane składa się z dwóch tomów, których autorstwo przypisywane jest oczywiście Sebastianowi Mamerotowi. Jednakże istnieją przesłanki pozwalające domniemywać, że w rzeczywistości dzieło to ma kilku autorów, a praca samego Mamerota ogranicza się do przeważającej części tomu pierwszego, stanowiącej odpowiednik kroniki Marcina Polaka. Kwestia ta przy obecnym stanie źródeł nie może być jeszcze rozstrzygnięta. Rodzi jednak szereg dalszych pytań, w tym problem weryfikacji *terminus ante et post quem* spisania pracy Sébastiena Mamerota.

W swej pracy Mamerot połączył II i III księgę oryginalnego dzieła Marcina. Już sam ten zabieg ewidentnie wskazuje, że celem prac Sébastiena nie było dokładne tłumaczenie kroniki Marcina. Ponadto w swoim tłumaczeniu Mamerot niezwykle swobodnie przerabia pierwotny tekst Marcina dodając do niego liczne interpolacje gloryfikujące Francję. Służy temu m.in. wprowadzenie wątków żydowskich, trojańskich i Aleksandra Wielkiego. Aczkolwiek Mamerotowi nie sposób odmówić erudycji, a jego relacja jest wartka, płynna i emocjonalna, jednak znacznie odbiega ona od encyklopedycznego wywodu uczonego dominikanina. Wyraźnie widać, że jest wynikiem pracy bardziej pisarza-propagandyisty niż naukowca.

Lektura tekstu kroniki martyniańskiej Mamerota i zestawienie go z pracą Gallicusa, a także oryginalnym tekstem *Kroniki papieży i cesarzy* Marcina prowadzi do następujących wniosków. W pierwszej części tomu pierwszego dzieła Sébastiena Mamerota znajdują się fragmenty tekstu, które ewentualnie można uznać za zapożyczenia pochodzące od Gallicusa. Takim przykładem mogą służyć rozdziały poświęcone Troi i Trojanom. Jednakże fragmenty tekstu dotyczące historii Troi i żywota Aleksandra Wielkiego, które bez wątplenia Mamerot dodał do oryginalnego tekstu kroniki Marcina są zdecydowanie odmienne zarówno od formy stylistycznej, jak i specyfiki tekstu Gallicusa. Można zatem rozważać, czy teksty te wzorowane (w części dotyczącej Aleksandra Wielkiego) na Pseudo-Kalistenie są zapożyczone od innego pisarza, czy też są autorstwa samego Sébastiena Mamerota. Zatem czy tłumacząc i rozbudowując kronikę Marcina Polaka Mamerot jest tylko tłumaczem i kompilatorem, czy też miejscami autorem. W świetle zachowanego materiału źródłowego, a także z uwagi na fakt, że Mamerot wielokrotnie powołuje się na innych pisarzy nie wymieniając ich jednak z imienia, kwestii tej nie sposób jednoznacznie rozstrzygnąć.

W części drugiej tomu drugiego i w całym tomie drugim Mamerot rezygnuje z anonsowania swych interpolacji, choć czynił to skrupulatnie we wcześniejszej części swojej kroniki. W kulminacyjnym punkcie dzieła Mamerota oryginalny tekst kroniki Marcina staje się zaledwie jednym spośród wielu innych źródeł pracy Sébastiena.

Ukazując dzieje pontyfikatów Sébastien zazwyczaj nie narusza wprowadzonej przez Marcina wstępnej formuły, przedstawiającej pochodzenie papieża, dokładnie wyliczone lata, miesiące i dni pontyfikatu, podobnie jak i czasu wakansu po jego śmierci. Trzeba jednak zauważyć, że miejsca dodanych przez Mamerota uzupełnień w biogramach papieży nie dają się ująć w żadnej regule. W toku narracji fragmenty tekstu wprowadzającego nowy pontyfikat poprzedza zwykle słowo *comme*. I tak w biogramie papieża Piusa tytuł rozdziału ma następujące brzmienie *Comme Pius filz de Ruffin d'Aquilee commença l'an de nostre seigneur cent cinquante quatre chapitre XIII*.

Próba odpowiedzi na pytanie na jakiej podstawie Mamerot dokonywał wyboru tematów do interpolacji zawartych w jego kronice, musi uwzględnić fakt pochodzenia zarówno społecznego, kulturowego jak i narodowego Sébastiena, a także kontekst historyczny i polityczny czasów, w których powstała jego praca. Jej zawartość merytoryczna bezspornie wskazuje na to, że Mamerot wykorzystał w swym dziele znaczną ilość rozmaitych źródeł, w tym wiele takich, których nie nazywa. Takiego przykładu może dostarczyć np. dzieło mistrza Gaultier, który na polecenie arcybiskupa Reims napisał pracę ewidentnie wykorzystaną przez Mamerota zarówno w streszczeniu wierszem, jak i prozą.

Rekapitulując należy uznać, że *La cronique martiniane* Sébastiena Mamerota nie stanowi wiernego przekładu dzieła Marcina Polaka na język starofrancuski

i w znacznym stopniu jest kompilacją dzieł różnych historiografów. Niemniej stanowi dzieło należące do kanonu kronik martyniańskich, zapoczątkowanych i inspirowanych jednym z najstynniejszych dzieł średniowiecznej historiografii, jakim jest kronika Marcina Polaka. Kronika martyniańska Sébastiena Mamerota stanowi nie tylko jedno z najistotniejszych dzieł w dorobku tego autora, lecz także istotny wkład w literaturę starofrancuską.

Bibliografia

- Angot A., Gaugain F., *Dictionnaire historique, topographique et biographique de la Mayenne*, t. IV, Mayenne 1998.
- Avezou L., *Louis XII. Père du peuple: grandeur et décadence d'un mythe politique, du XVIe au XIXe siècle*, „Revue historique”, 2003, nr 625, z. 1, s. 95–125.
- Baszkiewicz J., *Historia Francji*, Wrocław 2001.
- Baszkiewicz J., *Młodość uniwersytetu*, Warszawa 1997.
- Briquet A., *Dissertation historique et litteraire sur les Chroniques Martiniennes*, Paris 1855.
- Broussillon A. B. de, *La Maison de Laval 1025–1605, étude historique accompagnée du cartulaire de Laval et de Vitré*, t. III, Paris 1900.
- Castelot A. D. A., *Histoire de la France et des Français au jour le jour*, T. 3, cz. 2: *De 1316 à 1358*, Paris 1972.
- Champion P., *Cronique Martiniane. Édition critique d'une interpolation originale pour le règne de Charles VII restituée à Jean le Clerc*, Paris 1907.
- Coulet N., *Le temps des malheurs (1348–1440)*, [w:] *Histoire de la France des origines à nos jours*, G. Duby (ed.), Paris 1995.
- Curtius E. R., *Literatura europejska i łacińskie średniowiecze*, Kraków 1997.
- Depreux P., *Charlemagne et les Carolingiens 687–987*, Paris 2002.
- Drzewicka A., *Starofrancuska epopeja rycerska*, Warszawa 1977.
- Duchet-Suchaux G., Pastoreau M., *La Bible et les saints, Guide iconographique*, Paris 1990.
- Duval F., *La traduction du Romuleon par Sébastien Mamerot*, Genève, 2001.
- Duval F., *Sébastien Mamerot*, „Romania”, 116, 1998, s. 461–491.
- Dworzaczek Włodzimierz, *Genealogia*, Warszawa 1959.
- Encyclopedie van Friesland*, Brouwer J. H., Kalma J. J., Koken W., Wiegiersma M. (red.), Amsterdam 1958.
- Encyklopedia kultury bizantyńskiej*, pod red. Oktawiusza Jurewicza, Warszawa 2002.
- Encyklopedia wiedzy o książce*, pod red. Heleny Więckowskiej i in., Wrocław 1971.
- Fros H., Sowa F., *Księga imion i świętych*, T. 2, Kraków 1997.
- Grodziska-Ożóg K., *Marcin Polak i jego twórczość*, „*Nasza Przeszłość*”, 58:1982, s. 164–201.

- Ham E. B., *Three Neglected Manuscripts of the Voeux du Paon*, „Modern Language Notes”, 1931, 46, s. 78–84
- Hoefer H., *Żywoty świętych Pańskich*, przekład Z. Pniewski, Olsztyn 1983.
- Huizinga J., *Jesień średniowiecza*, Warszawa 1981.
- Hummel P., *Pindarica inedita: Suffridus Petri (1527–1597) et la poésie de Pindare*, „Bibliothèque d’Humanisme et Renaissance”, 60:1998.
- Ioannis Dlugossii Vitae episcoporum Poloniae. Catalogus archiepiscoporum Gne-snensium*, [w:] *Ioannis Dlugossii senioris canonici Cracoviensis Opera omnia*, t. 1, wyd. I. Polkowski, Ż. Pauli, Cracoviae 1887.
- Joannis Dlugossii Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae*, ks. I—II, wyd.: J. Dąbrowski, W. Semkowicz-Zaremba, K. Pieradzka, B. Modelska-Strzelecka, Warszawa 1964; ks. VII—VIII, wyd.: D. Turkowska, M. Kowalczyk, K. Pieradzka, Warszawa 1975.
- Kaganiec M., *Święta Jadwiga – władczyni Śląska*, Katowice 1994.
- Kamińska E., *Kompilacja antwerpska Kroniki Marcina Polaka*, Warszawa 1998 [maszynopis pracy magisterskiej. Instytut Filologii Klasycznej UW].
- Kelly J. N. D., *Encyklopedia papieży*, Warszawa 1997.
- Kętrzyński W., *O rocznikach polskich*, „Rozprawy AU. Wydział Historyczno-Filozoficzny” t. 34.
- Korta W., *Średniowieczna annalistyka śląska*, Wrocław 1966.
- Kozłowska-Budkowa Z., (Wstęp do wydania) *Najdawniejsze roczniki krakowskie i kalendarze*, MPH, Series Nova, t. IV, Warszawa 1978.
- Księga Pontyfików 1–96 (do roku 772)*, tłum.: P. Szewczyk, M. Jesiotr, opr.: Monika Ożóg, H. Pietras SJ, Kraków 2014.
- Księga, nauka, wiara w średniowiecznej Europie*, pod red. T. Ratajczaka i in., Poznań 2004.
- Kwintus K. R., *Historia Aleksandra Wielkiego*, przekład zespołowy pod red. L. Winniczuk, Warszawa 1976.
- Latourette K. S., *A History of the Expansion of Christianity*, t. 1, Michigan 1971.
- Le Romuleon en François*, F. Duval (ed.), Genève 2000.
- Lecourt M., «Notice sur l’*Histoire des Neuf Preux et Neuf Preuses* de Sébastien Mamerot», „*Romania*”, XXXVII, 1908, s. 529–537.
- Lecourt M., Thomas A., *Notes et documents sur la vie et les oeuvres de Sébastien Mamerot*, Paris 1908.
- Les voeux du paon de Jacques de Longuyon. Originalité et rayonnement*, C. Gaulhier-Bougassas (dir.), Paris 2010.
- Mamerot S., *La Cronique martiniane de tous les papes qui furent iamais et finist iusques au pape Alexandre derrenier dece de mil cinq et trois et avecques Ce les additions de plusieurs croniqueurs, c’est assavoir, de messire Verneron chanoyne de Liege, monseigneur le croniqueur Castel, monseigneur Gaguin*

- general de mathurins et plusieurs autres croniqueurs*, edycja Verarda, Paris 1503.
- Manion M., *Psalter Illustration in the Très Riches Heures of Jean de Berry*, „Gesta”, International Center of Medieval Art, 34, no. 2, 1995, s. 147–161.
- Manteuffel T., *Historia powszechna. Średniowiecze*, Warszawa 1972.
- Manuel d’histoire littéraire de la France*, T. I: J. C. Payen, H. Weber, *Des Origines à 1600*, Paris 1965.
- Marcin Polak, *Kronika papieży i cesarzy*, przekł. pol. i koment. A. Fabiańska i J. Soszyński; wstęp J. Soszyński, Kęty 2008.
- Martini Oppaviensis Chronicon pontificum et imperatorum*, ed. L. Weiland, Hannoverae 1872, s. 377–482, (*Monumenta Germaniae Historica, Series Scriptores*, 22).
- Martini Poloni, archiepiscopi Consentini, ac summi pontificis poenitentiarij, chronicon expeditissimum, ad fidem veterum manuscriptorum codicum emendatum et auctum: opera Suffridi Petri Leouardiensis Frisij V. I. C.*, Antverpiae 1574.
- Paris M., *Mattaei Parisiensis, monachi Sancti Albani, Historia Anglorum, sive, ut vulgo dicitur, Historia minor. Item, ejusdem Abbreviato chronicorum Angliae*, Ed. by F. Madden, 3 vols, London, 1866–1869.
- Pysiak J., *Król i korona cierniowa: kult relikwii we Francji Kapetyngów*, Warszawa 2012.
- Riché P., *The Carolingians: A Family who Forged Europe*, Philadelphia 1993
- Ross D. J. A., *Les Trois Grands. A Humanist Historical Tract of the Fifteenth Century*, „Classica et Mediaevalia”, XXVII (1966), s. 375–96.
- Ross D. J. A., *Les Trois Grands: A New Manuscript and the Identity of the Author*, „Medium Aevum” LV (1986), s. 261–65.
- Salamon A., *Les Neuf Preux: entre édification et glorification*, „Questes”, 13, 2008, s. 38–52.
- Scheeben H. C., *Die Tabulae Ludwigs von Valladolid in Chor der Predigerbrüder von St. Jakob in Paris*, „Archivum Fratrum Praedicatorum”, 1:1931, nr 45, s. 223–263.
- Sébastien Mamerot, *Les passages d’outremer, une chronique des croisades jusqu’en 1462 enluminée par Jean Colombe*, Delcourt T., Quérel D., Masanès F. (eds.), Cologne 2009.
- Sébastien Mamerot, *Une chronique des croisades: les passages d’Outremer*, Delcourt T., Quérel D., Masanès F. (éds.), Hong-Kong–Paris 2009.
- Soszyński J., *Kronika Marcina Polaka i jej średniowieczna tradycja rękopiśmienna w Polsce*, „Studia Copernicana” t. XXXIV, Warszawa 1995.
- Soszyński J., *Papal Plenitude of Power and World History: Papal Political Ideology in the Chronicle of Martin the Pole*, [w:] *Book versus Power: Studies in the Relations between Politics and Culture in Polish History*, J. Soszyński,

- A. Chamera-Nowak (eds.), ed. assistance by D. Embree, Frankfurt am Main 2015, s. 45–72.
- Soszyński J., *Sacerdotium – Imperium – Studium. Władze uniwersalne w późno-średniowiecznych kronikach martynikańskich*, Warszawa 2006.
- Suard F., *Guide de la chanson de geste et de sa postérité littéraire (XIe–XVe siècle)*, Paris 2011.
- Świat okresu cywilizacji klasycznych, A. Krawczuk (red.), *Wielka Historia Świata*, tom 3, Warszawa 2005.
- Weiland L., Wstęp do wydania *Martini Oppaviensis Chronicon*, MGH SS, t. XX, s. 377–397.
- Wójcik D., *Twórczość kaznodziejska dominikanina Marcina Polaka († 1278)*, Kraków 2006 (maszynopis rozprawy doktorskiej, Instytut Historii UJ).
- Zientara B., *Świt narodów europejskich*, Warszawa 1985.